

NARRATIIVINEN KESKUSTELU
KEHITYSVAMMATYÖSSÄ

Annamari Pajunen

NARRATIIVINEN KESKUSTELU KEHITYSVAMMATYÖSSÄ

Annamari Pajunen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Pajunen, Annamari. Narratiivinen keskustelu kehitysvammatyössä. Helsinki, Kevät 2013. 64s. 1 Liite. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosionomin koulutusohjelma. Sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata narratiivista keskustelumenetelmää kehitysvammatyössä. Narratiivisen identiteettiteorian mukaan ihminen rakentuu kertomuksellisesti. Ihmisen itseymmärrys syntyy siitä, miten ihminen ymmärtää itsensä ja oman elämäntarinansa. Tutkimuksessa tarkastellaan kehitysvammaisten identiteetin rakentumista ja vuorovaikutustaitojen oppimista narratiivisten keskustelujen kautta. Tutkimusaineistona käytettiin kehitysvammayksikössä käytyjä narratiivisia yksilökeskusteluja. Laadullisessa tutkimuksessa analysoitiin tutkimusaineistoa narratiivisen identiteetin vyöhykemallin mukaisesti sekä tutkittiin keskustelu- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä Vygotskin sosiaalisen oppimisteorian pohjalta.

Opinnäytetyössä kuvattiin mitä narratiivinen keskustelu on ja miten narratiivisia keskusteluja käytiin kehitysvammaisten kanssa. Kehitysvammaisuutta tarkasteltiin sosiaalisesta näkökulmasta huomioiden kehitysvammaisten tuen tarve elämänhallinnan ja toimintakyvyn alueella. Lisäksi nostettiin esiin kehitysvammaisten kielelliset erityispiirteet sekä tutkittiin mitä hyvä vuorovaikutus kehitysvammatyössä on. Työssä tarkasteltiin narratiivisen keskustelun teoreettisia lähtökohtia, lähestymistavan perusajatusta sekä siihen liittyvää kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä. Työssä kuvattiin identiteetin vyöhykemallia ja Vygotskyn oppimisteorian lähtökohtia ja niiden suhdetta vallitseviin identiteettiteorioihin. Sosiaali- ja terveysalalla käytössä olevia ammatillisia vuorovaikutusmenetelmiä verrattiin narratiiviseen keskustelumenetelmään.

Päätuloksena tutkimuksesta ilmeni, että narratiivinen keskustelumenetelmä soveltui vuorovaikutusmenetelmäksi kehitysvammaisen kanssa. Tutkimus osoitti, että pitkäjänteiset keskustelut vahvistivat kehitysvammaisten vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia suhteita ja antoivat välineen oman elämän ja itsensä tarkasteluun.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, narratiivinen keskustelumenetelmä, vuorovaikutus, identiteetti, oppiminen

ABSTRACT

Pajunen, Annamari.

People with intellectual disability and narrative discussion. 64p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, spring 2013. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Service. Degree: Bachelor of Social Services.

The study was commissioned by a community of intellectual disability services. The research question was how narrative discussion can be applied as a method of interaction with intellectually disabled people.

The aim of this study was to examine narrative discussions with intellectually disabled people. The first part of the thesis presents the theoretical background and issues closely related to the study, such as observing intellectual disability from a social perspective, taking into account the support intellectually disabled people need in order to manage and function in their lives. The special linguistic characteristics of intellectually disabled people are discussed from a social perspective. Also, the special needs of interaction with disabled people are described.

According to narrative theory, human beings construct their identities through stories. Perceiving one's own life per se is based on a complex set of stories. The research material used in the study consisted of recorded narrative discussions. The qualitative research involved observing how intellectually disabled people regenerated their identities and interactions through narrative discussions. The zone of identity model, which is based on the learning theory of Vygotsky, was applied in the interpretation of research material.

The survey revealed that narrative discussion is a suitable method of interaction with intellectually disabled people. The study offered valid information on how narrative discussions strengthen the interaction skills of intellectually disabled people by providing them with a means of observing their lives from a constructive viewpoint.

Keywords: intellectual disability, narrative discussion, learning, interaction, identity

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITE.....	9
3 KEHITYSVAMMAISUUS SOSIAALISESTA NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA	11
3.1 Tuen tarve elämänhallinnan ja toimintakyvyn alueella	11
3.2 Kielelliset erityispiirteet	12
3.3 Mitä on hyvä vuorovaikutus kehitysvammatyössä?	12
4 NARRATIIVINEN TYÖSKENTELY KEHITYSVAMMAISTEN KANSSA.....	14
4.1 Narratiivinen keskustelu kehitysvammatyössä	14
4.1.1 Teorian lähtökohdat	14
4.1.2 Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys	16
4.1.3 Narratiiviset keskustelut Suomessa	17
4.1.5 Identiteetin rakentuminen vyöhykemalli	19
4.2 Oppiminen Vygotskyn teorian mukaan	22
4.3 Aiempia tutkimuksia	23
5 VUOROVAIKUTUKSELLISIA AMMATTIKÄYTÄNTÖJÄ ASIAKASTYÖSSÄ .	25
5.1 Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma.....	25
5.2 Dialoginen verkostotyö	26
5.3 Narratiivinen keskustelumenetelmä.....	27
6 NARRATIIVISTEN KESKUSTELUJEN ANALYYSI	28
6.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	28
6.2 Narratiivinen kehitysvammaisten yhteisö.....	28
6.3 Tutkimusprosessin kuvaus	29
6.4 Aineiston analyysi.....	31
6.5 Eettiset kysymykset.....	33
7 NARRATIIVISEN KESKUSTELUN KULKU	34
7.1 Identiteetin rakentuminen	34

7.1.1 Kokemuksellisesti tuttu	36
7.1.2 Lähikehityksen vyöhyke	38
7.1.3 Identiteetin tason keskustelu.....	40
7.2 Keskustelutaitojen kehittyminen	41
8 POHDINTAA	44
8.1 Johtopäätökset	44
8.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	47
8.3 Ammatillinen kasvu	48
8.4 Pohdintoja	49
8.5 Jatkotutkimusaiheita	51
LÄHTEET	53
LIITE	58
Liite 1: Narratiivinen keskustelukartta	58

1 JOHDANTO

Tarkastelen tässä tutkielmassani narratiivisen keskustelumenetelmän soveltamista kehitysvammautyöhön. Narratiivinen keskustelumenetelmä on vuorovaikutusmenetelmä: pyrkimyksenä on etsiä näkökulmia elämään, jotka edistävät ihmisen hyvinvointia. Menetelmä vastaa niihin tarpeisiin ja vaatimuksiin, mihin kehitysvammaistyö on 2000-luvulla kehittynyt.

Käsityksemme kehitysvammaisuudesta on muuttunut – voidaan puhua paradigman muutoksesta. Suurin asenteellinen muutos näkyy 2000-luvulla tapahtuneessa kehitysvammaisuuden määrittelyn muutoksessa (AAIDD 2010). Tällöin kehitysvammaisen henkilö alettiin nähdä kansalaisena, jolla on samat oikeudet ja velvoitteet kuin muillakin kansalaisilla eikä enää asiakkaana ja potilaana (Kehitysvammaliitto 2012). Perinteisesti vammaisuus on määritelty pelkästään biologisena häiriönä, joka voidaan määritellä lääketieteellisesti (Kaski, Manninen & Pihko 2013, 329). Diagnoosikeskeisen ja medikalisoivan lähestymistavan rinnalle tuli ennen vuosituhaten vaihdetta toimintakyvyn näkökulma, näkökulma pohjautuu AAIDD:n kehitysvammaisuuden määrittelyyn. Tästä esimerkkinä on TOIMI (Kehitysvammaliitto 2010), toimintakyvyn arviointimenetelmä, jossa keskeistä on kehitysvammaisten selviytyminen ympäristössään. Nykyisin kehitysvammaisuutta ei nähdä vain yksilön ominaisuutena vaan suhteena yksilön ja ympäristönsä välillä, jolloin suhteeseen vaikuttavat toisen ihmisen avuntarve ja toisaalta asenteet ja ennako-odotukset. (Seppälä & Rajaniemi 2012).

Kansainvälisessä vammaispolitiikassa on tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosien aikana ja ne ovat heijastuneet Suomeenkin. Suomessa vammaispolitiikkaan ovat vaikuttaneet viisi tärkeätä asiakirjaa; Valtioneuvoston vammaispoliittinen selonteko (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006a), Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Suomen YK-liitto 2009), Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006–2015 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006b) Euroopan komission vammaisstrategia 2010–2020 (Euroopan komissio 2010) ja Suomen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) 2010–2015 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010). Näiden kaikki-

en asiakirjojen lähtökohtina ovat vammaisten henkilöiden oikeudet, osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.

Asenteelliset ja poliittiset muutokset ovat edelleen vaikuttaneet kehitysvammahuollon palvelurakenteeseen ja kehitysvammaisten elinympäristöön. Muutokset näkyvät uusina kuntayhtymärakenteina, kolmannen sektorin ja yksityisen palvelutuottajien lisääntymisenä ja lainsäädännön ja rahoitusjärjestelmien uudistumisena. (Niemelä 2007, 21.) Holhoavasta ja hoitavasta laitoshoidosta on siirrytty ryhmäpainotteiseen kodinomaiseen yksilökeskeiseen ohjaavaan asiakastyöhön, jossa tuetaan kehitysvammaista ihmistä vahvistaen yksilön elämähallintataitoja. Nämä muutokset ovat vaikuttaneet kehitysvamma-alan työorientaatioon ja työkuulttuurin. Asiakastyön painotus on nykyisin ihmis- ja perusoikeuksien tukemisessa ja tätä kautta vammaiset nähdään yhdenvertaisina ihmisinä, omasta elämästään päättävinä kansalaisina. (Niemelä 2007, 16–20; Vernerin 2012). Kehitysvammaisten kuntoutus on muuttamassa muotoaan neurologisiin ja kognitiivisiin malleihin, jotka korostavat positiivisella tavalla oppimista ja motivaatiota. (Kaski ym., 2013, 332.)

Vähemmän on kuitenkin pohdittu sitä, miten yksilöllisyyttä voidaan tukea käytännön ohjaustyössä kehitysvammaisten parissa. Tähän tarpeeseen narratiivinen keskustelumenetelmä antaa vastauksen. Narratiivisella keskustelumenetelmällä lähestytään kehitysvammaisten ihmisen elämään liittyviä kysymyksiä yksilöllisellä tasolla. Pyrkimyksenä on ymmärtää sitä kokemuksellista todellisuutta, johon kehitysvammaisen ihmisen suhde maailmaan perustuu. Narratiivisesti ajatellen suhde maailmaan – ja samalla suhde itseen – rakentuu kertomuksellisesti. Narratiivisen identiteettiteorian perustava lähtökohta on, että ihmisen minuus – käsitys siitä, mitä minä olen yksilöllisenä itsenäni – syntyy siitä, mitä siitä kerrotaan. Tämä merkitsee sitä, narratiivisuudessa ihmisen identiteetti ymmärretään muuntuvana ja kehittyvänä. Edelleen, kun identiteetti muuntuu kertomusten perusteella, muuntumiseen voidaan narratiivisen keskustelun keinoin vaikuttaa suotuisasti. Narratiivisen identiteettiteorian perusajatus on, että ihmisen identiteetti rakentuu kerronnallisessa muodossa. Brittiläinen narratiivisuuteen perehtynyt moraalifilosofi Alasdair MacIntyre toteaa, että ihmisen elämän yhtenäisyys perustuu kertomusten yhtenäisyyteen (MacIntyre 2004, 257).

Tämä ajatus ilmentää sitä, mihin narratiivisessa keskustelumentelmässä pyritään: löytämään elämästä sellaisia kertomuksellisia piirteitä, jotka luovat yhteisen perustan kokemukselle itsestä.

Narratiivisessa työskentelyssä omaa tarinaa vahvistetaan luomalla tarinoita asioista, jotka ovat toimineet hyvin. Tarinoilla tarkoitetaan ihmisen tarinoita itsestään ja omasta elämästään ja elämänkaarestaan. Näitä vallitsevia tarinoita rikastutetaan ja luodaan uusia vaihtoehtoja. Tällöin on mahdollista, että oma tarina muuttuu ja tietoisuus, tarpeet ja usko tulevaisuuteen paranevat. Tällä tavoin käsitys itsestä voi muuttua ja suhteet muihin ihmisiin tulevat uuteen valoon. Narratiivisessa keskustelussa ydinkysymys on: kuka minä olen ja mikä minä voisin olla. Ihmisen nähdään rakentuvan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja narratiivinen työskentely muuttaa ihmisten vuorovaikutuksellisia suhteita. Sen myötä ymmärrys, tasavertaisuus ja yhteisöllisyys lisääntyvät. Vuorovaikutuksen kautta muodostuu yhteisiä, merkityksellisiä tarinoita. (Malassu 2007a, 111.)

Käsittelen laadullisessa tutkimuksessani narratiivisen keskustelumenetelmän soveltamista vuorovaikutusmenetelmänä kehitysvammatyössä. Opinnäytetyössäni kuvaan narratiivisen keskustelumenetelmän metodia ja työtapaa. Työssäni tutkin narratiivisessa keskustelussa tapahtuvaa narratiivisen identiteetin kehittymistä Malassun (2012a) vyöhykemallin pohjalta sekä asiakkaiden vuorovaikutustaitojen kehittymistä Vygotskyn (1986, 86) sosiaalisen oppimisteorian pohjalta.

2 LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITE

Opinnäytetyön aihe lähtee kehitysvammaisuuden tuomista haasteista ja niiden ratkaisemisen tarpeesta. Kehitysvamma-alan haasteita ovat asiakkaiden arkipäivän tukeminen ajattelun, toimintakyvyn ja elämänhallinnan alueilla. Ydinkysymys on kuinka tukeminen tulisi toteutua, jotta se mahdollisimman hyvin palvelisi asiakkaan tarpeita. Yhteiskunnan muutokset vaativat uusien työtapojen kehittämisen ja uudenlaisten lähestymistapojen löytämisen asiakastyössä. Uudet työtavat huomioivat kehitysvammaiset yksilölliset tarpeet niin suhteessa omaan elämäänsä, työhön, vapaa-aikaan kuin päätöksentekoon. Yksi tällainen yksilöllisyyden huomioimisen lähestymistapa on narratiivinen keskustelumenetelmä, jota sovelletaan kehitysvammaisten asiakastyössä, ja näin ollen sen tutkiminen on ajankohtaista.

Tutkimuksen kohderyhmän nimeäminen on vaatinut perusteellista eettistä pohdintaa. Nykyisin kehitysvammaisista käytetään nimitystä ihminen jolla on kehitysvamma. Tarkoitukseni korostaa kehitysvammaisen ihmisen yhtenä ominaisuutena muiden ominaisuuksien joukossa, ei määrävänä piirteenä. Käytän tässä työssäni kuitenkin nimitystä kehitysvammaisen tekstin sujuvuuden vuoksi tiedostaen samalla kuitenkin termin leivaavuuden. Itse keskusteluissa mukana olleet henkilöt nimeän ohjaajiksi ja kehitysvammaisen henkilön asiakkaaksi, jolla haluan kuvata osapuolten välistä ammatillisuuteen perustuvaa suhdetta.

Tein tutkimuksen kehitysvammaisten asumispalvelua ja työtoimintaa tarjoavassa yksikössä. Työyhteisön narratiivista työtettä on kehitetty yhteistyössä Pirjo Leena Malassun (kasvatustieteiden lisensiaatti, psykoterapeutti) kanssa vuodesta 2006 lähtien. Kehittämistyön lähtökohtana on ollut saada narratiiviset työmenetelmät osaksi ammatillista kehitysvammaisuustyötä. Työyhteisön narratiivisiin työmenetelmiin kuuluvat yksilökeskustelut asiakkaiden kanssa, vanhempaintyö, viikoittaiset oman arjen suunnittelukokoukset, elämäntarinakeskustelut, kehityskeskustelut niin kehitysvammaisten, kuin työntekijöiden kanssa – sekä arjessa tapahtuvat keskustelut. Narratiivisuus näkyy työyhteisössä asenteissa arvostavana ja voimavaralähtöisenä työotteena. Tässä opinnäytetyössä keski-

tyn tutkimaan narratiivisia yksilökeskusteluja, joita on käyty kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa.

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia narratiivisen keskustelumenetelmän soveltamista vuorovaikutusmenetelmänä kehitysvammaistyössä. Tutkin miten narratiivinen keskustelumenetelmä toteutuu kehitysvammaisten parissa. Kehitysvammaisten kanssa tehtävän narratiivisen keskustelumenetelmän tutkiminen on ajankohtainen, koska menetelmä on ollut käytössä Suomessa jo jonkin aikaa, eikä siitä ole tehty aiempia tutkimuksia. Kehitysvammaistyön työtavat ovat muuttuneet entistä vuorovaikutuksellisemmaksi ohjaustyöksi, joten on tärkeätä myös tutkia ja kehittää työtapoja edelleen. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata, mitä on narratiivinen keskustelu ja samalla selvittää, miten keskusteluja käydään kehitysvammaisten kanssa. Tarkastelen lisäksi asioita, joita narratiivinen keskustelu edellyttää asiakkaalta, keskustelijalta ja ympäristöltä.

Tutkimus on minulle ammatillisesti tärkeä, koska olen ollut mukana kehittämässä narratiivista työtettä työyhteisössä monta vuotta on ammatillisesti mielenkiintoista saada kokemuksellisen tiedon lisäksi tutkittua tietoa menetelmän käytöstä kehitysvammaisten parissa. Näin pystyn syventämään ymmärrystäni, osaamistani ja tietoa, ja näin olen kehittänyt metodologia ja työkäytäntöjä eteenpäin.

3 KEHITYSVAMMAISUUS SOSIAALISESTA NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA

Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltaessa kehitysvammaisella ihmisellä on samanlaiset perustarpeet kuin muilla ihmisillä. Kehitysvammaisen tarvitsee kuitenkin tukea pystyäkseen toimimaan yhteiskunnassamme. Hän on riippuvainen muista ihmisistä, apuvälineistä ja tuesta liittyäkseen ympäristöönsä. Jotta tämä on mahdollista, tarvitsee kehitysvammaisen lähelleen ihmisiä, jotka ymmärtävät hänen kommunikaatiotapansa ja -tarpeensa. (Seppälä & Rajaniemi 2012.) Sosiaalisesta näkökulmasta tarkastellen kehitysvammaisuuden tulkitseminen tapahtuu suhteessa, joka on aina vuorovaikutuksellinen tapahtuma (Malassu 2007a, 112–113). Samoin kehitysvammaisuuteen vaikuttaa myös se, miten kehitysvammaisen itse suhtautuu vammaisuuteensa ja omaan tilanteeseen. Tämä on pitkälti peilautumista ympäristöstä, kulttuurista ja vallitsevasta politiikasta. Kehitysvammaisten ihmisoikeudellisia edellytyksiä ovat vammaisen ihmisen oman äänen kuuleminen sekä vaikuttamismahdollisuuksien ja omaa elämää koskevan päätösvallan turvaaminen. Tämän toteutuminen on mahdollista riittävän tuen järjestämisen ja palveluiden yksilöllistämisen kautta. Koska ihmisyyys syntyy aina kontaktissa muihin ihmisiin, on myös kehitysvammaisten saatava olla osa yhteisöä, asua, opiskella ja työskennellä siellä missä muutkin. Riittävästi tuettuna ja autettuna he voivat olla mukana yhteisössä. (Seppälä & Rajaniemi 2012.)

3.1 Tuen tarve elämänhallinnan ja toimintakyvyn alueella

Jotta kehitysvammaiset voivat olla osa yhteisöä, tarvitsevat he tukea erilaisissa ajattelun, toimintakyvyn ja elämänhallinnan alueilla. Kehitysvammaisen voi tarvita tukea ympäristössä tapahtuvien havaintojen ymmärtämisessä sekä havaintojen liittämässä aiempiin kokemuksiinsa. Lisäksi asioiden ja tapahtumien välisten yhteyksien jäsentäminen voi tuottaa vaikeuksia. Kehitysvammaisen tuen tarve näkyy myös oman toiminnan suunnittelun, ennakoinnin ja seurauksien ymmärtämisen hahmottamisvaikeutena. Vaihtoehtoisten toimintamallien löytäminen ja omien taitojen arvioiminen voi olla haasteellista. Tunteiden tunnistami-

nen, käsitteleminen ja niiden ilmaiseminen sekä niiden käsitteellistämisen vaikeus voivat aiheuttaa ahdistusta ja turhaumia. Myös oman kehon viestien tunnistaminen ja kehossa tapahtuvien muutosten ymmärtäminen voivat vaatia toisen ihmisen apua. Eksistentiaaliset kysymykset olemassaolosta ja itsensä tunnistamisesta vaativat usein rinnalle toisen ihmisen, jonka kanssa näitä kysymyksiä voi pohtia. (Malassu 2007b, 132–133.) Narratiivisen keskustelun avulla on mahdollista tukea asiakasta ongelmien käsittelemisessä ja uusien taitojen opettelemisessa (Malassu 2007a, 120).

3.2 Kielelliset erityispiirteet

Kehitysvammaisten kielelliset taidot voivat vaihdella laajasti. Vuorovaikutuksen erityispiirteinä voi olla puheen tuottamisvaikeuksia, kaikupuhetta tai saman sanan pakonomaista toistamista. Kielellinen kommunikointi voi kehitysvammaisilla olla puhetta edeltävien varhaisten kommunikaatiokeinojen eli olemuskielen tasolla. Sanavarasto vaihtelee hyvästä kielenhallinnasta muutamiin fraaseihin. Tarvittaessa kehitysvammaiset käyttävät kommunikoimiseen erilaisia puhetta korvaavia välineitä: esineitä, eleitä, kuvia, sanoja tai viittomia. Joillakin kehitysvammaisilla puhe voi olla kieliopillisesti lähes virheetöntä, mutta vertauskuvat, monimutkaiset sanat ja lauserakenteet tuottavat vaikeuksia. Puhe voi olla tilansidonnaista ja abstraktien asioiden kertominen voi olla vaikeaa. (Leskelä 2012, 192–194.) Koska kehitysvammaisten kielellinen kyky vaihtelee laajasti, on tärkeää että vuorovaikutustilanteissa heidän kielelliset erityispiirteensä tunnustetaan. Näiden yksilöllisten kielenkäytön ominaispiirteiden tunteminen on narratiivisen keskustelun perusedellytys.

3.3 Mitä on hyvä vuorovaikutus kehitysvammatyössä?

Vuorovaikutuksen eli dialogin tarve on kasvanut asiakaslähtöisen asiakastyön myötä. Asiakkaan mielipiteiden ja ajatusten huomioiminen vaatii ympäristöltä vahvaa vuorovaikutuksellista otetta. Erityisesti kehitysvammaiset kohtaavat tilanteita, jotka voivat olla haastavia kielellisten, sosiaalisten ja oppimisen ja ym-

märtämisen ajattelun vaikeuksista johtuen. Kehitysvammaisen ihmisen kanssa työskentelevillä ja lähimmäisillä voi olla haasteena ymmärtää kehitysvammaisen kielellisiä ilmaisuja, viittomia, eleitä tai tulkintoja asioista. Myös kehitysvammaisella voi olla vaikeuksia tulkita ympäristönsä viestejä. Dialogin onnistumiseksi tarvitaan halua vuorovaikutukselliseen kanssakäymiseen. Narratiivisen työmenetelmän kautta on mahdollista sekä kehitysvammaisen että ohjaajan oppia vuorovaikutuksellisia taitoja.

Onnistunut vuorovaikutus on pitkälti sitä, että osapuolet tasapuolisesti kuuntelevat ja tulevat kuulluksi. Sanaton viesti, kuten kehonkieli, on erittäin tärkeä tekijä vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustaitoja tarvitaan kaikilla elämänalueilla. Ihmisten välillä on tiedostamatonta ja tietoista vuorovaikutusta. Vähemmän tiedostettuun tai tiedostamattomaan viestintään kuuluvat eleet ja ilmeet, puheen sävelkulut, tauot, äännähdykset ja myös hiljaisuus. Vuorovaikutuksen rakentamista voidaan myös tarkastella kehityksen ja oppimisen näkökulmasta. Oppiminen ja kehitys ovat riippuvaisia emotionaalista, sosiaalisista ja kommunikaatio-naalisista suhteista toisiin ihmisiin. Varhaisimmat vuorovaikutustaidot ovat tiedostamatonta viestintää, josta muodostuu perusta, jonka päälle viestintä aikuisena rakentuu. Äidin ja lapsen välille kehittyy vuoropuhelu, jonka avulla lapsi oppii, että vuoropuheluun tarvitaan kaksi osallistujaa ja että se edellyttää toisen kuuntelemista. Vuorovaikutustilanteessa kaikki osapuolet tulkitsevat asioita omista taustoistaan, kokemuksistaan ja edellytyksistään lähtien. Vuorovaikutustilanne edellyttää kohtaamista, nähdäksi, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä. (Ruuskanen 2007, 145–146.)

4 NARRATIIVINEN TYÖSKENTELY KEHITYSVAMMAISTEN KANSSA

Narratiivinen työskentely perustuu dialogissa syntyvään tarinallisuuteen. Narratiivisen identiteettiteorian lähtökohtana on, että ihminen voi oppia tuntemaan itsensä muiden ihmisten kanssa. Ihmisen oleminen on sosiaalista ja suhteessa henkiseen ja kulttuuriseen konstruktion. (Hyvärinen 2006; Malassu 2007; 112.) Englantilaisen moraalifilosofin MacIntyre (2004, 257) mukaan elämän yhtenäisyyden kokemus syntyy kertomuksen muodon perusteella, koko eletty elämä saa hahmonsä siinä, miten se kerrotaan. Narratiivisen lähestymistavan mukaan kertomusta voidaan myös kutsua tietämisen muodoksi, mikä on ihmiselle tärkeä väline ajallisuuden ymmärtämisessä. Ajallisuus merkitsee oman itsensä tunnistamista ihmisenä, jolla on elämänhistoria. Kertomuksellisesti asetettavia kysymyksiä ovat: Mistä tulin? Mitä on tulevaisuus? Kertomusten avulla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään sosiaalista verkostoa. Kertomuksilla jäsenetään paikkaamme maailmassa. (Hyvärinen 2006.) Kuten aiemmin on viitattu, näissä taidoissa kehitysvammaisen tarvitsee tukea ja apua. Tähän tarvitaan yhteistyötä kehitysvammaisten ja heidän vanhempien, läheisten ja hänen kanssaan työskentelevien henkilöiden välillä.

4.1 Narratiivinen keskustelu kehitysvammatyössä

4.1.1 Teorian lähtökohdat

Narratiivinen keskustelumenetelmä pohjautuu Michael Whiten ja Brian Epstonin kehittämään narratiiviseen psykoterapiaan, joka kehitettiin 1980-luvulla erityisesti lasten ja perheiden terapiatyöskentelyyn. Narratiivinen lähestymistapa on muodostunut monitieteellisistä lähtökohdista, se perustuu hermeneuttiseen ihmiskäsitykseen eli kokonaisvaltaiseen ihmisen ymmärtämiseen. Siihen liittyvät läheisesti kulttuuriantropologia sekä eri ihmis- ja sosiaalitieteiden teoriat ja käytännöt. (Berley 2008.) Narratiivinen psykoterapia on ihmistä arvostava, yksilö- ja perhetyöhön soveltuva lähestymistapa, jossa ihmistä itseään pidetään oman

asiansa asiantuntijana. Terapia on voimavarakeskeistä, ihmisen taitoja tutkivaa. Narratiivisessa psykoterapiassa keskeistä on erottaa ihmisen ongelman hänen identiteetistä, ihminen itsessään ei ole ongelma vaan hänellä on ongelma. Keskustelujen pyrkimykset vaihtelevat suuresti. Terapiassa käydään ulkoistavia ja uudelleen määritteleviä ja näkökulman vaihtavia keskusteluja, jotka muuttavat asioiden tarkastelukulmaa ja kertomustapaa. Voidaan sanoa, että narratiivinen terapia ei ole vain tekniikka tai taito vaan se on pikemminkin asenne ja suuntautumistapa. (Morgan 2004, 13–14; Tomm 2009; White 2007, 13.)

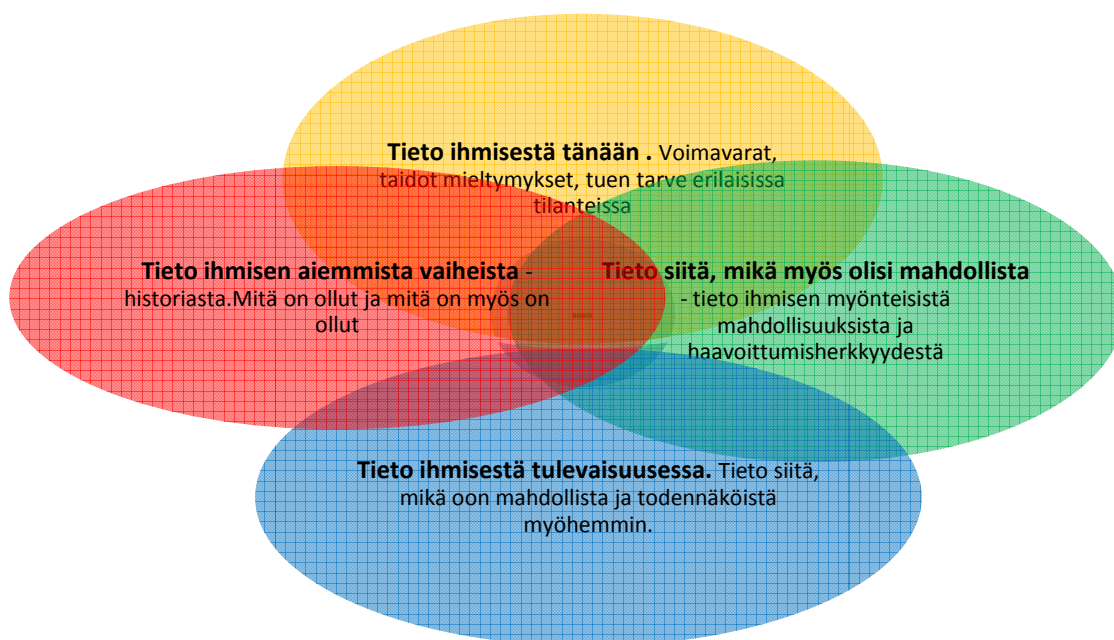
Narratiivinen työskentely nojautuu vahvasti ajatukseen, että ihmisellä on vallitseva tarina, joka on pysyvä ja muuttumaton. Narratiivisessa keskustelussa nähdään, että jokaisella ihmisellä on oikeus omaan henkilökohtaiseen tarinaan, johon liittyvät menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Ihmisellä on omia tarinoita itsestään, muistoja ja käsityksiä omasta menneisyydestään. Lisäksi jokaisella on kokemuksia ja ajatuksia henkilökohtaisista suhteista ja sosiaalisista tilanteista. Näitä tarinoita, joita ihminen liittää itseensä, menneisyyteensä ja läheisiinsä, kutsutaan vallitseviksi tarinoiksi. Jokaisella ihmisellä on oletuksia, toiveita ja unelmia omasta tulevaisuuden tarinastaan, ja näitä kutsutaan mahdollisuuksien tarinoiksi. (Malassu 2007a, 113–114.)

Narratiivisessa keskustelussa tutkitaan myös tarinoita, jotka eivät ole niin ilmeisiä tai näkyviä. Keskeistä on näkökulman vaihtaminen, eli uudelleen määrittely (White & Epton 1990, 41; Malassu 2007a, 112–113). Tällöin etsitään ja luodaan uusia, vaihtoehtoisia tarinoita vallitsevien tarinoiden rinnalle. Mikäli vallitsevat tarinat ovat ongelmakeskeisiä, niiden vaikutusta voidaan vähentää luomalla vaihtoehtoisia tarinoita. Vaihtoehtoiset tarinat ovat tarinoita, jotka rikastavat, syventävät sekä muokkaavat ihmisen ajatuksia itsestään, taidoistaan ja vahvuuksistaan. Vaihtoehtoisia tarinoita rakennetaan keskusteluissa, joissa elämää ja ihmisen vaihtoehtoisia käsityksiä hänestä itsestään kuvataan rikkaasti. Nämä kuvaukset sisältävät sen tiedon ja ne kyvyt, joita tarvitaan ongelmien kohtaamisessa. Nämä tarinat auttavat ihmistä pääsemään vapaaksi elämänsä ja identiteettiinsä liittyvistä kielteisistä ”totuuksista” – ohuista johtopäätöksistä ja vallitsevien tarinoiden perustalta luodaan uudenlaista tulevaisuuden kuvaa. (White 2007, 131.)

4.1.2 Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys

Kehitysvammaisen kanssa käytävässä narratiivisessa keskustelussa on tärkeää, että kehitysvammaisen elämä nähdään kokonaisuutena, johon kuuluvat taidot, tarpeet, kriisit ja hänen elämänsä ainutkertaisuus. Asiakkaan kokonaisvaltaisen tuntemisen kautta on mahdollista ymmärtää asiakkaan toimintaa ja tunteita, ja tämän tiedon varassa ennakoida kriisejä ja poikkeustilanteita. Keskustelujen kautta on mahdollista löytää kehitysvammaisen voimavarat ja taidot. Narratiivisuus perustuu ajatukseen, että kehitysvammaisen kognitiiviset kyvyt ovat joustavia ja muuttuvia – kehitysvammaisen on mahdollista oppia uutta. (Malassu 2007a, 113, 119.)

Itselleni narratiivinen keskustelu on luonut toimivan tavan keskustella asiakkaan kanssa. Keskustelujen kautta olen oppinut ymmärtämään asiakkaiden tapaa jäsentää maailmaa, puhetta, itseään ja omaa toimintaansa. Keskustelut ovat mahdollistaneen itselleni uuden tavan tarkastella asiakkaita ja heidän tarinoitaan.

KUVIO 1. Narratiivinen tieto ja tietoisuus ihmisestä – mitä on ollut, mitä on ja mitä voisi olla (Malassu 2012a.)

4.1.3 Narratiiviset keskustelut Suomessa

Suomessa narratiivista työmenetelmää on kehittänyt ja tutkinut Pirjo-Leena Malassu 1990-luvulta lähtien. Hän on käyttänyt ja kehittänyt menetelmää mielen-terveysasiakkaiden, kehitysvammaisten ja heidän vanhempiansa parissa sekä kouluttanut sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä narratiiviseen lähestymistapaan. Malassu on kehittänyt ratkaisukeskeisiä elementtejä sisältäviä haastattelu- ja keskustelukarttoja, jotka pohjautuvat Michael Whiten keskustelukarttoihin. Kartat sisältävät avoimia kysymyksiä, joiden avulla ohjaaja pystyy kuljettamaan keskustelua eteenpäin. Karttaa ei käytetä lineaarisesti vaan kysymyksiä noukitaan tarpeen mukaan. Näin muodostuu luonteva ja polveileva keskustelu ja sitä kautta yhteinen vuorovaikutus. Narratiiviseen keskusteluun liittyy vahva eettinen tietoisuus ja arvostus kaikkeen siihen, mikä liittyy asiakkaan elämään ja tarinaan. Keskustelu pohjaa luottamukseen ja vuorovaikutukseen, jossa tarina muodostuu vuorovaikutuksessa asiakkaan ja keskustelijan kanssa. Tarina vaatii yhteisymmärrystä. Asiakas kuljettaa keskustelua ja ohjaaja tekee täydentäviä kysymyksiä syventääkseen ja rikastuttaakseen asiakkaan tarinaa. Asiakas itse voi määritellä, mitä kertoo tai jättää kertomatta. (Malassu 2007b, 111–126.)

4.1.4 Keskustelujen tehtävät

Pirjo-Leena Malassun (2009) tekemä sisällönanalyysin mukaan kehitysvammaisten kanssa käydyt narratiiviset keskustelut voidaan luokitella seuraavasti:

- Ohjaava keskustelu
- Kuunteleva keskustelu
- Ajattelua tukeva keskustelu
- Ongelmankäsittelykeskustelu
- Pohtiva keskustelu
- Identiteettiä – minä tunnetta tukeva keskustelu
- Elämäntarinaa uudelleen rakentava keskustelu

- Nykyisyyttä vahvistava keskustelu
- Tulevaisuuskeskustelu

Sisältöanalyysi on tehty samassa kehitysvammamaisten yhteisössä, jossa tämä tutkimus on tehty. Luokitukset ovat saatu samasta narratiivisesta keskusteluai-
neistosta jota käytän tutkimuksessani. On aiheellista huomauttaa, että yksi kes-
kustelu voi sisältää useampia eri elementtejä ja tarkoituksia.

Ohjaavassa keskustelussa pohditaan yhdessä asiakkaan kanssa toimivia ja
eitoivottavia toimintatapoja. Toimintatapoja arvioidaan miettien yhdessä ratkai-
suja ja niiden vaikutuksia huomioiden muut ihmiset. Keskustelussa on keskeistä
arvostava kohtaaminen ja asiakkaan hyväksyminen omana itsenään. Keskuste-
lu sisältää kuuntelemista ilman arvostelemista ja vaikuttamista, jolloin on mah-
dollista unelmien ja toiveiden kertominen ja kuuleminen. Samalla rakennetaan
luottamusta, joka on perustana myöhemmille kohtaamisille. Ajattelua tukevassa
keskustelussa tavoitteena on kognitioiden vahvistaminen ja niiden puutteiden
täydentäminen. Samalla tapahtuu kielen ja toiminnan yhteyksien vahvistamista
eli ajattelun taitojen oppimista. Keskustelussa ajattelun ja tunteiden yhteyksiä
vahvistetaan antamalla merkityksiä havainnoille, tunteille ja kokemuksille. Täl-
löin tapahtuu vuorovaikutustaitojen perusteiden opettelua. (Malassu 2009.)

Ongelmankäsittelykeskustelussa käsitellään ongelmia yhdessä, tutkitaan ja
määritellään ongelman vaikutuksia. Keskustelun alussa ulkoistetaan ongelma,
jolloin ongelma on vain ongelma, erillään ihmisen identiteetistä. Keskustelussa
pyritään ongelmakeskeisestä puheesta ratkaisukeskeiseen puheeseen. Näin
luodaan vaihtoehtoisia toimintamalleja ja taitojen tunnistamista sekä motivaation
vahvistamista muutosta varten. Pohtivassa keskustelussa pohditaan pohditaan
kokemuksia ja jaetaan niitä. Näitä ovat elämän peruskysymykset, eksistentiaali-
set kysymykset. Omien mielipiteiden ilmaisemisen opettelu ja näkökulmien vaih-
taminen tapahtuu keskustelukumppanin reflektoinnin kautta. (Malassu 2009.)

Identiteettiä vahvistavien keskustelujen tarkoituksena on vahvistaa omaa elä-
män tarinaa, identiteettiä ja minätunnetta. Ne vastaavat kysymykseen, kuka

minä olen ja toisaalta kuka voisin olla. Yksilön ainutkertaisuus ja yksilöllisyyttä vahvistetaan keskustelussa. Keskusteluun liitetään merkitykselliset ihmissuhteet. Elämän tarinaa vahvistavat keskustelut kyseenalaistavat vallitsevia tarinoita. Vaihtoehtoisille tarinoille annetaan merkityksiä, joiden kautta muutetaan käsityksiä eletystä elämästä. Tämä tarkoittaa elämän tarinan uudelleen kertomista. Nykyisyyttä vahvistavissa tarinoissa määritellään uudelleen havaintoja ja kokemuksia. Yhdessä määritellään ja täydennetään todellisuutta. Nykyhetken merkityksellisyyttä vahvistetaan nykyhetkestä keskustelemalla ja erottamalla ne menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Tulevaisuuskeskustelussa keskitytään unelmien ja toiveiden ilmaisemiseen. Tarkoituksena on luoda tavoitteita ja vahvistetaan elämänsuuntaa sekä hahmotetaan aikaa tulevaisuuden tapahtumien ja konkreettisten asioiden kautta. Tällöin voidaan herättää toiveikkuutta, elämänhalua ja luottamusta. (Malassu 2009.)

4.1.5 Identiteetin rakentuminen vyöhykemalli

Narratiivisen teorian asema ihmistieteiden kentällä voidaan hahmottaa kahden 1900-luvulla vallinneen ajatteluperinteen, konstruktivismiin ja strukturalismiin, avulla. Narratiivinen tarve sijoittuu osaksi ensin mainittua, mutta jälkimmäistä voidaan pitää vallitsevana ajatteluperinteenä.

Erytisesti Piaget'n teoriaa lapsen kehitymisestä on pidetty kehityspsykologiassa pitkään paradigmaattisena. Piaget'n teorian perusajatuksena on se, että lapsen kehittyminen on sisäinen uudelleenrakentumisprosessi, jossa lapsen valmiudet kehittyvät toisiaan seuraavien, rakentumis- ja tasapainovaiheiden kautta. Dossen mukaan Piaget pyrki liittämään psykologian katkoksetta matematiikasta juontuvaan perinteeseen (Dosse 2011, 266). Piaget'n teoriassa tämä pyrkimys tulee näkyväksi kehityksen strukturaalisessa hahmossa: vaikka ihmisen kehitysvaiheiden ajoittumisessa voi olla yksilöllistä vaihtelua, on vaiheiden järjestys aina muuttumaton (Dosse 2011, 119; Crain 2000, 112).

Konstruktivistisessa psykologiassa puolestaan korostetaan kehityksen vuorovaikutuksellista luonnetta. Vygotskyn mukaan ihminen kehittyy aina suhteessa

ympäristöönsä. Lapsen sisäinen kehitysprosessi voi lähteä liikkeelle vain silloin kun ihminen on vuorovaikutuksessa sosiaaliseen ympäristöönsä (Vygotsky 1978, 90).

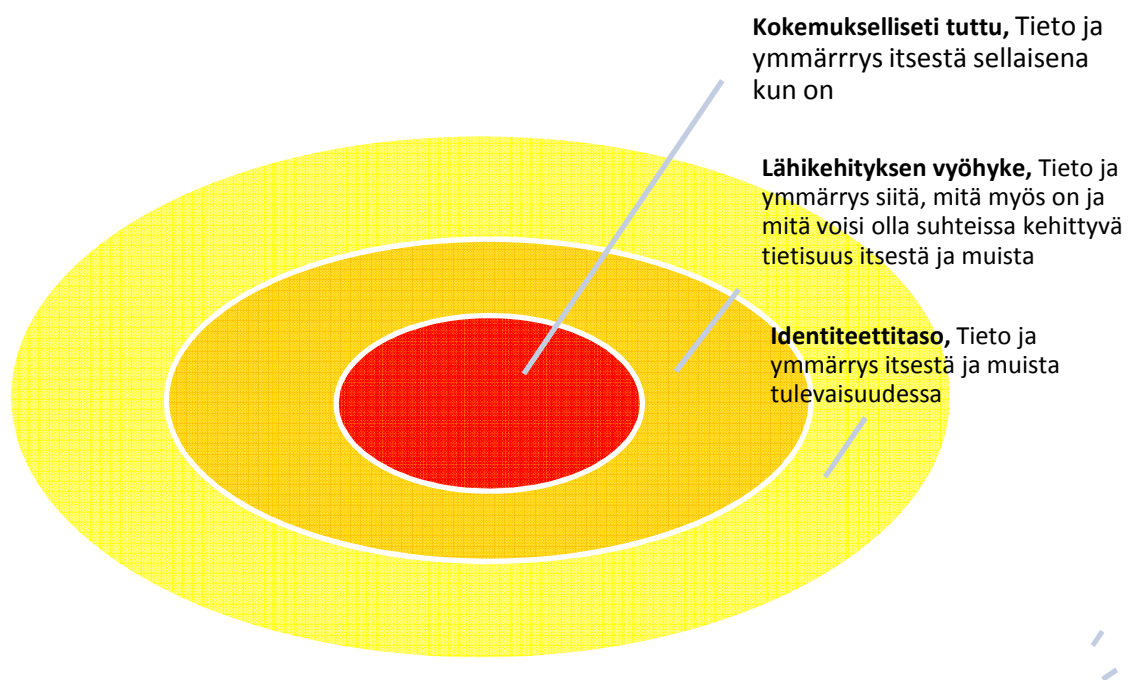
On kuitenkin aiheellista huomauttaa, että sen enempää Vygotskya kuin Piaget'a ei voi pitää edellä mainittujen ajatteluperinteiden puhtaina edustajina. Esimerkiksi Piaget ei kiellä sosiaalisen ympäristön merkitystä kehitystekijänä - kuitenkin ympäristön merkitys ei ole niin perustava kuin Vygotskyn teoriassa. Piaget ajattelee, että ympäristön tehtävänä on tarjota impulsseja, jotta ihminen voi kehityksessään nousta korkeammalle tasolle, kun vastaavasti Vygotskyn mukaan kehitys on rakennusprosessi, jossa molemmat osapuolet - aikuinen ja lapsi, opettaja ja oppilas - ovat samalla tavalla aktiivisesti osallisina (Crain 2000, 232). Olennainen ero on se, että oppiminen tapahtuu Vygotskyn teoriassa vuorovaikutuksen yhteisellä alueella, kun taas Piaget painottaa kehityksen sisäsyntyistä luonnetta.

Näiden teoreettisten painotuserojen taustalta löytyy erilainen oppimiskäsitys. Piaget'n kehitysteoriassa keskeinen oppimisen mahdollisuuksia määrittävä tekijä on ihmisen sisäiset kehitykselliset rakennetekijät. Tässä mielessä Vygotskyn käsitys ihmisen oppimiskyvystä on sekä joustavampi että avoimempi. Joustavampi se on siksi, että Vygotskylle oppimiskyky ei ole sisäisen rakenteen vaan ympäristön ehdollistama. Avoimempi se on puolestaan siksi, että oppimisella ei ole mitään rakenteellista ylärajaa. Oppimista tapahtuu aina sikäli kun vuorovaikutus vie oppimista uudelle lähikehityksen vyöhykkeelle. Lähikehityksen vyöhyke – se mikä on ihmiselle seuraavaksi mahdollista - on dynaaminen käsite: lähikehityksen vyöhyke siirtyy ulospäin sitä mukaa kun oppimista tapahtuu. Nähdäkseni juuri tämä Vygotskyn teorian ominaispiirre on narratiivisessa työskentelyssä keskeistä: työskentelyssä ohjaaja kuljettaa keskustelukumppania kohti vielä toteutumaton lähikehityksen vyöhykettä ja keskustelujen myötä tämä siirtyy kokemuksellisesti hallittavan piiriin.

Malassun kehittämän identiteetin rakentumisen vyöhykemalli (Kuvio 2) pohjautuu sosiaalis-konstruktivistiseen Vygotskyn näkemykseen. Mallissa keskeistä on kolme identiteetin rakentumiseen liittyvää kehityksellistä sisältöä, jotka voidaan

jakaa vyöhykkeisiin: kokemuksellisesti tuttuun, lähikehityksen vyöhykkeeseen ja identiteetin tasoon. Kokemuksellisesti tutun vyöhykkeessä oleellista on, se mikä on vallitseva tarina – se mitä jo tiedetään ja mitä tiedostetaan. Tähän kuuluvat tiedot, opitut asiat, rutiinit, erityistaidot ja taipumukset.

Lähikehityksen vyöhykkeellä tarkoitetaan vaihtoehtoisia tarinoita: Huomion kohteena on mitä muuta on ollut tai voisi olla kuin vallitseva tarina. Tähän liittyvät vahvasti kehitykselliset haasteet, taidot ja keinot, jotka ovat mahdollista oppia seuraavaksi. Ympäristön, ihmisten ja toiminnan kanssa tapahtuva toiminta ja kokemuksellisuus sekä tietoisuus siitä, ketkä voivat auttaa ja opastaa. Uloimpana on identiteetin taso, johon kuuluvat tulevaisuuden tarinat. Tällä identiteetin tasolla keskeisiä ovat elämänhallinta ja onnellisuus (Malassu 2012a, 2012b.)

KUVIO 2. Identiteetin rakentuminen vyöhykemalli (Malassu 2012a)

4.2 Oppiminen Vygotskyn teorian mukaan

Pirjo-Leena Malassun (2012) mukaan narratiivinen keskustelu on kertomuksen uudelleen jäsentämisen lisäksi aina myös oppimisprosessi. Uudelleen kertominen vaikuttaa myös ajattelun rakenteeseen. Myös White (2007, 270) on liittänyt Vygotskyn sosiaalisen oppimisteorian narratiivisen keskustelun viitekehykseen. Vygotsky korosti, että oppiminen ei ole erillinen tapahtuma vaan sosiaalisen oppimisen tulos. Keskeistä Vygotskyn oppimisteoriassa on lähikehityksen vyöhyke. Tämä tarkoittaa, että ihmisen on mahdollista oppia asioita, jotka ovat hänen taito- ja tietotasonsa ulkopuolella. Oppiminen on mahdollista, kun ihminen toimii yhdessä häntä taitavamman ohjaajan kanssa: Tällöin hän pystyy suoriutumaan tehtävästä korkeammalla tasolla, kuin hänen olisi mahdollista toimiessaan yksin. Narratiivisessa keskustelussa asiakas pystyy lähikehityksen vyöhykkeellä toimiessaan esimerkiksi ratkaisemaan monimutkaisempia ongelmia yhdessä ohjaajan kanssa kuin pelkän kehitystason perusteella voitaisiin olettaa. (Vygotsky 1978, 90, 102.)

Vygotskyn sosiaalisen oppimisteorian mukaan kommunikaation kehityksen perusta alkaa merkityksellisistä kokemuksista, joita ovat kokemukset ja elämykset yhdessä koetuista hetkistä. Miellyttävässä, dynaamisessa ja turvallisessa suhteessa koetut tunnekokemukset aktivoivat vuorovaikutuksellista ilmaisua. Ilmaisusta tulee vuorovaikutuksellista, kun kumppani vahvistaa ja tulkitsee niitä. Sitä kautta muodostuu vuorovaikutuskäytäntöjä, jolla molemmat osapuolet varmistavat ymmärretyksi tulemisen. Onnistuneet tulkinnat motivoivat kertomaan yhä enemmän. Näin molemmat osapuolet ovat rakentamassa yhdessä jotain uutta yhteistä, mitä aiemmin ei ole ollut olemassa. Vuorovaikutus luodaan kahden ihmisen välisessä suhteessa niin, että huomioidaan tukea tarvitsevan ihmisen lähikehityksen vyöhyke. (Alvarez & Rio 2007, 276–304; White 2007, 270–277; Vygotsky 1986, 86.) Lähikehityksen vyöhyketeoriaa käsittelen myöhemmin työni tutkimistuloksissa.

4.3 Aiempia tutkimuksia

Vaikka narratiiviset työmenetelmät ovat olleet käytössä jo yli toistakymmentä vuotta, en löytänyt aiempia tutkimuksia kirjallisuudesta tai tietokannoista, jotka olisivat käsitelleet narratiivisen keskustelumenetelmän käyttöä kehitysvamma-työssä. Sitäkin enemmän löytyy tutkimuksia, jotka on tehty narratiivisella tutkimusmenetelmällä.

Pirjo-Leena Malassu (2011) on tutkinut narratiivista työmenetelmää erityistason ratkaisukeskeisen psykoterapian psykoterapeuttikoulutuksen lopputyössään ”Tarinoita vanhemmuudesta - ratkaisukeskeinen ja narratiivinen vanhempaintyö kehitysvammaisten lasten perheitten kanssa”. Hän on havainnut, että narratiiviset ja ratkaisukeskeiset keskustelu- ja työskentelymenetelmät auttavat kehitysvammaisen perheenjäseniä sekä hänen läheisiänsä ja yhteisössä työskenteleviä työntekijöitä. He saavat uudenlaisia ja toisiaan täydentäviä taitoja, välineitä ja työkaluja elämän tärkeiden kysymysten käsittelemiseen. Tällöin heidän yhteiset taitonsa kasvavat tavalla, joka voi olennaisesti helpottaa yhteistyötä ja perheiden elämää sen käännekohtissa ja myös haastavissa tilanteissa. Narratiivisessa vanhempaintyössä on yhtäläisyyttä dialogisen verkostotyön eräisiin muotoihin. (Katso sivu 26)

Michael White (2007, 13–27) on kuvannut teoksessaan Narratiivisia karttoja ADHD-lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa käydyn narratiivisen terapiakeskustelujen dialogista kulkua. Keskustelujen välityksellä terapeutti selvitti ja jäseni lapsen ja perheen tavoitteita ja toiveita lapsen elämän suhteen, sekä miten ADHD oli estänyt perheen arjen sujumista. Yhdessä keskustelemalla perhe kehitti vuorovaikutuksen keinoin ratkaisuja ongelmiinsa. Keinojen kautta perhe oppi muuttamaan omaa toimintaansa ja ennakoimaan ADHD:n aiheuttamia hankaluuksia. Sairauden ”ongelmasta” tuli perheelle oppimisen mahdollisuus.

Fitzgerald ja Withers (2011) ovat narratiivisessa tutkimuksessaan käsitelleet mitä kehitysvammaiset naiset ajattelevat seksistä, seksuaalisuudesta ja itsestään. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kehitysvammaisten naisten seksuaalinen identiteetti oli vieras heille itselleen. Heille ei ollut itsellään käsitystä siitä, mitä

heidän oma seksuaalisuus on eivätkä olleet halukkaita keskustelemaan asiasta. He kokivat, että muut määrittelevät heidän seksuaalisuuden ja näin kokivat sen olevan heidän päätösvaltansa ulkopuolella.

Kehitysvammaisten kanssa keskusteltaessa on huomioitava keskustelukumppaneiden erilaiset kielelliset valmiudet, kielellinen epäsymmetria. (Malassu 2012a.) Kehitysvammaliiton tutkimus ”Haavoittava keskustelu” (Leskelä & Lindholm 2011) tutkii kielellisen epäsymmetrian haasteita keskusteluissa. Kielellisellä epäsymmetrialla tarkoitetaan rajoituksia kielitaidossa, neurologisen vamman, sairauden tai kehityksellisen viivästymän takia. Tutkimuksessa selvitetään miten yhteisymmärrystä voidaan rakentaa tilanteissa, joissa keskustelijat eivät jaa samoja kielellisiä resursseja. Tutkimuksessa pohditaan miten ymmärrysvaikeuksia ilmaistaan ja voidaan korjata. Lisäksi tutkimuksessa käsitellään vuorovaikutustilanteita keskustelijoiden yhteistyön ja osallistumisen näkökulmasta. Tutkimuksessa nostetaan esiin haasteita, joita keskustelijat vuorovaikutustilanteissa kohtaavat, samalla myös tuodaan esiin keskustelijoiden kielen ja vuorovaikutuksen resursseja. (Leskelä & Lindholm 2011, 7–11.)

5 VUOROVAIKUTUKSELLISIA AMMATTIKÄYTÄNTÖJÄ ASIAKASTYÖSSÄ

Asiakaslähtöisessä ja vuorovaikutuksellisessa asiakastyössä on tärkeitä, että asiakkaan ääni tulee kuulluksi. Jotta kehitysvammaisen ihmisen ihmis- ja perusoikeudet voivat toteutua, Kehitysvammaisen ihminen tarvitsee hän apua käytännön vuorovaikutustilanteissa. Sosiaali- ja terveysalalla on käytössä erilaisia vuorovaikutustapoja, seuraavaksi kuvaan yksilökeskeisen elämänsuunnitelman, dialogisen verkostotyön ja narratiivisen keskustelumenetelmän vuorovaikutusnäkökulmasta tarkastellen sekä pyrin tuomaan niiden erityispiirteet esiin. Yhteistä näillä menetelmillä on se, että ne ovat vahvasti vuorovaikutuksellisuutta ja asiakaslähtöisyyttä tukevia menetelmiä. Näiden menetelmien yhteisenä piirteenä on perusasenne, ajattelu- ja suhtautumistapa, jolla asiakasta kohdataan ja hänen kanssa työskennellään.

5.1 Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma

Yksilökeskeinen elämän suunnitelma on työtapa, jonka avulla asiakas yhdessä työntekijän avulla voi ilmaista elämän tavoitteensa ja toiveitaan. Person-Centered Planning -menetelmä (PCP) kehitettiin Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa 70-luvulla. Suomeen menetelmä tuli kehitysvamma-alalle 1990-luvun lopulla ja sitä kutsutaan nimellä yksilökeskeinen elämänsuunnitelma. Yksilökeskeisessä elämänsuunnitelmassa on keskeistä asiakaslähtöinen näkökulma, jossa asiakkaan ääni tulee kuulluksi ja hänen tarpeensa huomioiduksi. Tätä kautta hän voi kokea voimaantumista oman päätösvallan lisääntyessä. Yksilökeskeinen elämänsuunnitelman työvälineenä on kansio, johon asiakkaan elämäntarinaa, toiveita ja tarpeita kirjataan yhdessä työntekijän kanssa. Työskentely perustuu kysymyslomakkeisiin ja kysymykset on laadittu siten, että kehitysvammaisen on mahdollista ymmärtää niitä. (Kehitysvammaliito 2013.) Lehto-Lundenin (2012) mukaan yksilökeskeinen suunnitelman laaja-alainen käyttöönotto on osoittanut asiakaslähtöisyyden lisääntymisen kehitysvammatyössä. Välineen käyttö tarvitsee vuorovaikutuksellista keskustelua kehitysvammaisen kanssa. Yksilökeskeinen elämän suunnitelma vastaa kysymykseen: mitä haluaisin elämäni olevan. On huomioitava, ettei PCP-menetelmässä kiinnitetä huo-

mioita siihen, miten keskustelu käydään. Toisin sanoen PCP-menetelmässä huomioidaan yksilöllisen elämänsuunnitelman tarve, mutta ei anneta välinettä sen toteuttamiseen. Nähdäkseni narratiivinen keskustelumenetelmän on havaittu tuovan oivallisen välineen yksilöllisen elämänsuunnittelun toteuttamiseen. Myös oppimisen teoreettinen malli tukee yksilökeskeistä työtä (Malassu 2012a).

5.2 Dialoginen verkostotyö

Dialoginen verkostotyön on kehitetty 1980-luvulla. Menetelmää käytetään mielenterveyspalveluissa, yleensä asiakkaan akuutissa sairastumisvaiheessa ja yritettäessä ratkaista hänen kriisiään ja mielenterveysongelmiaan. Menetelmän sisältönä on perhe- ja verkostokeskeinen dialogi. Avoin dialoginen hoitomalli mahdollistaa mielenterveyden häiriöiden moninaisen tarkastelun diagnoosista, hoitoidologiasta tai lähestymistavasta riippumatta. Asiakkaat ja perheenjäsenet nähdään vaikeuksiensa ja elämäntilanteensa parhaina asiantuntijoina. (Haarakangas 2011, 214–215.)

Dialogisen verkostotyön päämääränä on toiveikkuuden kasvattaminen ja huolten vähentäminen. Erittäin tärkeitä on suhtautumistapa, perusasenne ja ajattelutapa, jolla työtä tehdään. Yhteistyön kautta on mahdollista ihmisten voimavarojen tunnistaminen ja toiminnan ja vuorovaikutuksen muuttaminen sekä kuuleminen ja kuulluksi tuleminen. Keskustelujen aikana asiat saavat uusia merkityksiä, perheen kokemukset nivoutuvat yhtenäiseksi tarinaksi ja elämänhistoriat määrittyvät uudella tavalla. Keskustelun kautta osallistujille voi myös muodostua ymmärrys siitä, minkälaiset tilanteet johtavat vaikeuksiin. Samalla näkökulma ongelmaan voi muuttua ja tilanteissa voi nähdä jopa positiivisia mahdollisuuksia. (Haarakangas 228–233.) Dialogisessa verkostotyössä pyritään vastaamaan kysymykseen: miten sinua voi auttaa? Yhtäläisyydet narratiivisen lähi- ja dialogisen verkostotyön välillä ovat havaittavissa menetelmällisellä ja asenteellisella tasolla.

5.3 Narratiivinen keskustelumenetelmä

Pirjo-Leena Malassu aloitti narratiivisen työmenetelmän kehittämisen Helsingin sosiaaliviraston kehitysvammaisten asumispalveluyksiköissä 1990-luvulla. Kehittämistyö lähti tarpeesta, joka nousi haastavista tilanteissa kehitysvammaisissa palveluissa. Ohjaajilla oli tarve saada työvälineitä asiakkaiden kanssa käytäville keskusteluille, jotka käsittivät elämää ylipäänsä ja ongelmatilanteita. Malassu alkoi narratiivisen kehittämis- ja soveltamistyön kehitysvammaisten parissa näistä lähtökohdista käsin. Narratiivista lähestymistapaa ja keskustelumenetelmää on koulutettu ja sovellettu kehitysvamma-alalla 1990-luvulta lopulta lähtien. Suomessa on joitakin kehitysvammaisten yksiköitä, joissa narratiivinen lähestymistapa on otettu koko työyhteisön työmenetelmäksi. Narratiivisessa vuorovaikutus menetelmässä kysytään ja pohditaan yhdessä asiakkaan kanssa: kuka minä olen? Käsitys itsestä vaikuttaa sekä häneen ihmisenä että hänen ympäristöönsä.

6 NARRATIIVISTEN KESKUSTELUJEN ANALYYSI

6.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimuksen kuuluu menetelmällisesti kvalitatiiviseen tutkimuskenttään, tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa. Tutkimuksessa merkitysten tutkiminen on keskeistä ja niitä pyritään tuomaan näkyville mahdollisimman rikkaalla tavalla. Se soveltuu silloin, kun halutaan selvittää käyttäytymisen merkitystä ja sen kontekstia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 23, Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 152.)

Tapaustutkimuksessa on ominaista teorialähtöisyys ja tutkijan aktiivinen osallisuus. Tapaustutkimukselle on tyypillistä, että yksittäistapauksista luodaan syvällistä tietoa ja sen tavoite on ymmärtää inhimillistä ja ihmisyyhteisöihin liittyvää toimintaa. Tapaustutkimuksessa pyritään vastaamaan kysymyksiin, kuinka? ja miksi? Näin se soveltuu hyvin tutkimuskysymysteni käsittelyn menetelmäksi. Tapaustutkimukselle on tyypillinen yksilöllisyys, luonnollisuus, vuorovaikutus ja arvosidonnaisuus. Sen vahvuutena on kokonaisvaltaisuus: ymmärtääkseen yksittäistä ilmiötä on ymmärrettävä ja otettava huomioon kontekstuaaliset seikat, kuten tutkittujen tapausten historialliset, poliittiset, kulttuurilliset ja sosiaaliset piirteet. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185–186. 192.)

6.2 Narratiivinen kehitysvammaisten yhteisö

Tutkimus tehtiin kehitysvammaisten työtoimintayksikössä asiakkaiden kanssa käytyjen narratiivisten keskustelujen pohjalta, keskusteluja on pidetty vuodesta 2006 lähtien ja niihin on osallistunut 13 kehitysvammaista aikuista. Kaikki keskusteluihin osallistuneet ovat vapaaehtoisesti halunneet osallistua keskusteluihin. Tutkimukseen osallistuneilla asiakkailla ei ole mitään erityisen poikkeuksellisia kykyjä sosiaaliseen vuorovaikutukseen, mutta asiakkailla on ollut mahdollisuus käydä keskusteluja asuin- ja työympäristössään ohjaajien kanssa.

6.3 Tutkimusprosessin kuvaus

Tutkimusaineistoa keskusteluista on kerätty kirjallisin muistiinpanoin ja nauhoittamalla vuosien 2006–2013 aikana. Koska narratiivinen keskustelumenetelmä on ollut työyhteisön kehittämiskohde, on keskusteluja tallennettu, tutkittu ja analysoitu osana kehittämis- ja tutkimustyötä. Kehittämistyön tiedonkeruun tarkoituksena on ollut asioiden kirjaaminen muistiinpanoiksi tutkimis- ja kehittämistyötä silmällä pitäen, sekä muistiinpanoiksi asiakkaille ja ohjaajille. Keskusteluissa kertynyttä materiaalia on tutkittu kehittämis- ja koulutuspäivillä yhdessä keskusteluja käyneiden ohjaajien ja Pirjo-Leena Malassun kanssa. Aineiston sisältöä on tarkasteltu, refleктоitiin keskusteluja ohjaajien muistikuvien, muistiinpanojen ja äänitteiden avulla. Samalla ohjaajat ovat saaneet työnohjausta työmenetelmän käytössä. Tein tutkimukseni edellä mainitusta kehittämistyössä nauhoitetuista narratiivista keskusteluista.

Tutkimusaineiston narratiiviset keskustelut käytiin narratiivisen kysymyskartan (liite 1) avulla. Keskustelun aluksi asiakkaalle kerrottiin keskustelun tarkoitus ja nimettiin se narratiiviseksi keskusteluksi, jotta asiakkaiden olisi helpompi orientoitua tulevaan keskusteluun sekä keskustelutapaan. Minun lisäksi narratiivisia keskusteluja kävi toinen ohjaaja asiakkaiden kanssa. Meillä kummallakin oli pääsääntöisesti omat vakioasiakkaamme, mutta joitakin vaihdoksia on kumppaneissa vuosien aika ollut aikataulullista syistä sekä asiakkaan toiveista. Joskus keskusteluissa oli myös muita työntekijöitä seuraamassa ja tutustumassa keskustelumenetelmään. Koska keskustelijat tunsivat toisensa entuudestaan jo pitkältä ajalta, ei vuorovaikutustilanne sinänsä ollut sosiaalisesti vierasta asiakkaille tai ohjaajille. Keskustelujen alkuvaiheessa oli havaittavissa molemminpuolista jännitystä. Alun jälkeen, keskustelutavan tullessa tutuksi molemmille osapuolille keskustelut muodostuivat yleensä luonteviksi tilanteiksi. Keskusteluissa vallinneita tunnetiloja ovat olleet; iloisuus, itkuisuus, huumori, ahdistuneisuus, hermostuneisuus, riehakkuus ja toiveikkuus

Keskustelujen pitäminen asiakkaiden kanssa on vaihdellut hyvin yksilöllisesti. Asiakkaat ovat itse voineet vaikuttaa keskustelujen järjestämiseen. Pyrkimyksenä on ollut, että asiakkaat oppisivat myös itse määrittelemään keskustelu tar-

peensa. Jotkut asiakkaat ovat käyneet säännöllisesti viikoittain, toiset vain muutamana kerran vuodessa. Keskustelujen pituus vaihteli, istuntojen kesto oli 10–58 minuuttia. Keskimäärin keskustelut kestivät noin 20–30 minuuttia. Keskustelut on käyty pääsääntöisesti yksilökeskusteluina. Kuitenkin muutamia kertoja on keskustelussa ollut mukana kaksi asiakasta, jolloin keskusteltiin teemasta, joka liittyi molempiin asiakkaisiin.

Keskustelut pidettiin rauhallisessa toimistotilassa. Joitakin keskusteluja on käyty asiakkaiden kotona heidän omissa huoneissaan. Keskustelun kannalta oli tärkeää, että keskustelutilassa oli mukava olla. Keskustelun aluksi asiakkaalle kerrottiin, että keskustelusta tehdään muistiinpanoja. Nauhoitusta käytettäessä kerrottiin nauhoituksen syy ja pyydettiin siihen asiakkaan suostumus. Keskustelun aluksi asiakkaalle muistutettiin, että hän voi puhua sellaisista asioista, jotka ovat hänelle tärkeitä. Lisäksi korostettiin, että hän voi rajata mistä asioista haluavat keskustella. Keskustelun aluksi asiakas saattoi määrittellä keskustelun tavoitteen. Jos keskustelu aiheen määrittelemisen oli asiakkaalle vaikea, ohjaaja auttoi määrittelyssä. Tilanteissa jossa asiakas ei itse keksinyt keskustelu aihetta, ohjaaja saattoi ehdottaa aiheita jonka koki asiakkaalle ajankohtaiseksi. Näistä ehdotuksista asiakas useasti osasi valita itseään kiinnostavan.

Keskusteluissa käytettiin kirjaamiseen narratiivista keskustelukarttaa joka toimi myös kysymysrunkona, johon tehtiin kevyitä muistiinpanoja keskustelun aikana. Joidenkin asiakkaiden kanssa käytettiin keskustelun apuna tietokoneen kuvia, valokuvia sekä tehtiin piirustuksia ja karttoja joihin asiakas itse piirsi tai kirjoitti ajatuksiaan. Vuorovaikutuksen tapa, jota käytettiin keskustelussa, muotoutui asiakkaan lähtökohdista käsin. Keskustelun aikana ja lopuksi ohjaaja vielä jälleenkertoi asiakkaalle kuulemansa keskustelun sisällön, jota asiakkaalla oli mahdollista muuttaa, jos näki sen tarpeelliseksi. Näin varmistettiin, että yhteisymmärrys oli molemmin puolista.

6.4 Aineiston analyysi

Kehittämistyössä kertynyttä aineistoa oli 49 narratiivista keskustelua joista oli nauhoitettuja ja kirjallisia tallenteita. Kuuntelin nämä keskustelu pintapuolisesti. Jonka jälkeen tein valinnan aineiston sisällön pohjalta. Tutkimukseen valitsin sisällöltään 5 erilaista keskustelua, jotka mielestäni kuvasivat hyvin narratiivisen keskustelun kulkua. Tutkimusprosessin aikana pidin opintopäiväkirjaa, johon merkitsin työn analyysin etenemisen ja luokittelun sekä siitä heränneet ajatukset. Keskusteluaineistosta tuli 8–15 sivua kirjoitettua tekstiä jokaisesta keskustelusta yhteensä 62 sivua. Tekstissä erotin asiakkaan ja ohjaajan vuorosanat. Annoin jokaiselle keskustelulle kuvaavan otsikon. En pitänyt tutkimuksen kannalta tärkeänä nimetä asiakkaita nimillä, koska keskustelussa olennaista sisältöä oli tutkimuksen kohde, ei sen kertojat. Yhdenmukaistin kirjoitetun keskustelun kieliasun. Olen muuttanut joitakin yksityiskohtia ja jättänyt hyvin henkilökohtaiset asiat tutkimuksen ulkopuolelle. Olen pyrkinyt keskusteluja kirjatessani noudattamaan niin alkuperäistä ilmaisutapaa kuin mahdollista. Kirjallisessa opinnäytetyössäni pyrin toimimaan narratiivisten periaatteiden mukaisesti, kirjoitin kaikki dokumentit ja keskustelut asiakasta arvostavasti. Keskustelujen katkelmien avulla havainnollistan narratiivisen keskustelun kulkua.

Materiaalin analysointiin käytin Qiqqa-ohjelmaa. Qiqqa on pdf-tiedostojen hallintaan tarkoitettu arkisto-ohjelma, mutta sen eräitä toimintoja voidaan soveltaa aineiston laadulliseen analyysiin. Aineiston koodaamisessa Qiqqa toimii laadullisessa tutkimuksessa laajalti käytetyn AtlasTi-ohjelman tavoin.

Aineiston analyysissä lähdin liikkeelle valmiista luokitellusta aineistosta. Luokittelu perustui Malassun aineiston sisällön analyysiin mukaisesti luokkiin. Luokittelin kirjallisen materiaalin Malassun vyöhykemallin mukaisesti, keskustelun sisällössä tapahtuvien rakenteiden mukaisesti: kokemuksellisesti tuttuun, lähikehityksen vyöhykkeeseen ja identiteetti tasoon. Ensin perustin haastatteluaineistoa varten oman kirjaston, käänsin Word-muotoiset raakatestit pdf:ksi ja lätasin ne kirjastoon. Sitten lisäsin luokittelun mukaiset merkit numeroin haastatteluihin. Tässä käytin Qiqqan indeksimerkkejä. Väritin printissä alleviivatun alueen, ja

tagiksi kirjoitin määrätyn luokan numeron ja lisäsin kommentit. Kun tämä työ oli tehty yhden haastattelun osalta, ajoin haastattelutekstin analyysiraportilla. Nyt raportti näytti haastattelun luokittelun mukaisesti tematisoituna.

Seuraavaksi lähdin liikkeelle laadullisen analyysin grounded theoryn (GT) mukaisesta alkutilanteesta, toisin sanoen kun aineisto on jo olemassa ja tekstiä pitää käsitellä siten, että sisällöstä saa jäsentyneemmän käsityksen. Lähtökohdista jäsentämiselle olivat jo artikkeleihin liimaamani indeksimerkit. Indeksimerkit ovat kuin post-it-lappuja, jotka sen lisäksi, että niihin voi kirjoittaa huomiota tuovat esiin merkin alle jäävän tekstin. Merkin alle jäävän puretun keskusteluaineisto on analyysissä koodattavaa tutkimusaineistoa, ja huomautukset puolestaan aineistoa alustavasti jäsenettyä käsitteitä.

Koko aineiston koodasin analyysitoiminnolla. Kun aineisto oli ajettu raportille, niin Qiqqa esitti sen Word-asiakirjana. Qiqqa siis kokosi yhteen niin itse kirjoitetut huomautukset, kuin huomautuksissa maalatun tekstikohdan. Tästä aineistosta pystyin tutkimaan missä ja missä määrin ja millaisia osuuksia keskustelujen sisältö liikkui eri vyöhykkeillä. Valitsin yhden näistä keskusteluista, ja tein referenssin miten tekstin sisällön luokat muuttuivat keskusteluissa. Keskustelun piirsin visuaaliseen muotoon (KUVIO 3).

Kun tutkimusaineisto oli koottu yhteen, oli koonnin perusteella mahdollista jäsentää aineisto uudella tavalla. Tämä teki mahdolliseksi aineiston osien välillä liikkumisen ja niiden yhdistelemisen tarpeiden mukaan. Ensimmäisen analyysi kierroksen jälkeen havaitsin, että vanhemmilla ja uudemmilla keskusteluilla oli merkillepantavia eroja. Kuuntelin uudestaan tutkimusmateriaalia ja valitsin sieltä 3 eri henkilön vanhemman ja uudemman keskustelun. Nämä keskustelut kirjoitin tekstimuotoon. Tein uuden analyysikierroksen jäsennyksen pohjalta Qiqqan avulla. Jonka jälkeen Qiqqan avulla merkitsin puheenvuoroihin käytettyjen sanojen ja lauseiden lukumäärän ja luokittelin keskustelut sen mukaisesti. Kun tämä työ oli tehty, ajoin haastattelun analyysi raportilla.

6.5 Eettiset kysymykset

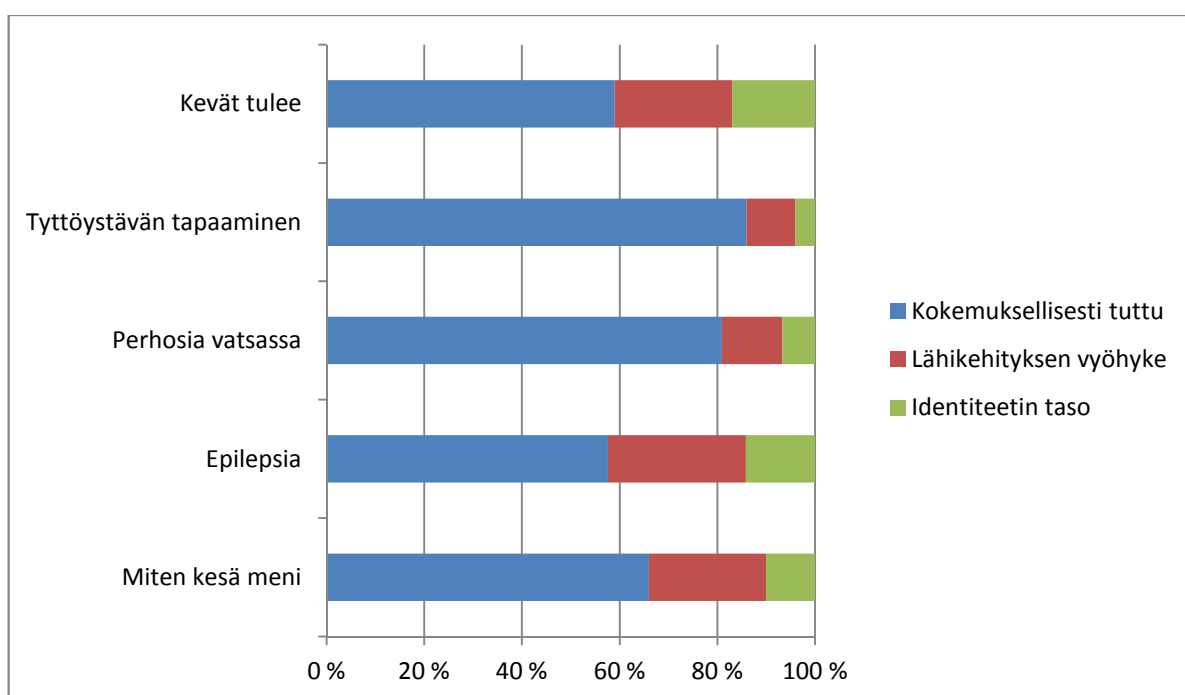
Eettiset näkökohdat on huomioitu tutkimusprosessissa. Tärkeitä näkökohtia ovat tutkimusaineen valinta ja tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kohtelu (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 26). Koska tutkimus aineisto on kerätty normaalista asiakastyöstä, olen toiminut sosiaali-alan ammatillisten kriteerien pohjalta, mutta lisäksi huomioin tutkimustyön eettiset periaatteet.

Tutkimuksessa tärkeätä on tutkimuksen osallistuneiden suostumus (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 26). Tutkimusta varten hankin tutkimusluvut työyhteisöltä. Tämän jälkeen pyysin tutkimusluvut ja keskusteluun osallistuneilta henkilöiltä ensiksi suullisesti ja myöhemmin kirjallisesti. Samalla selvensin heille mitä tutkimuslupa tarkoitti tässä tapauksessa. Pyysin myös asiakkaiden omaisilta tutkimusluvan ensiksi suullisesti ja myöhemmin kirjallisesti. Kirjallisessa työssä varmistin, että asiakasta ei voida tunnistaa keskustelujen perusteella. Tästä syystä en myöskään mainitse, missä tutkimus on tehty.

7 NARRATIIVISEN KESKUSTELUN KULKU

7.1 Identiteetin rakentuminen

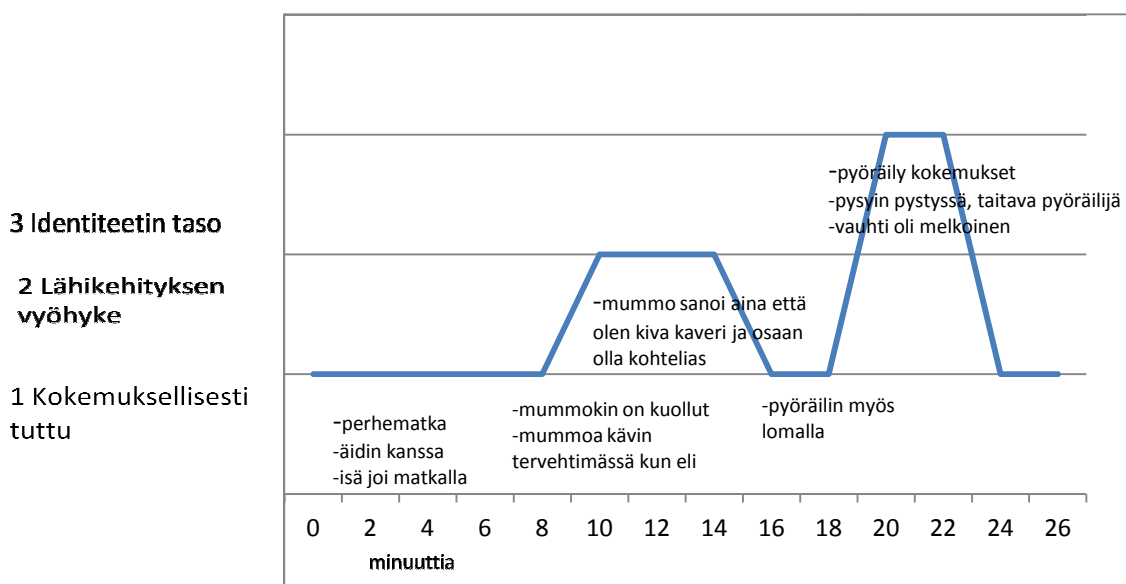
Narratiivisia keskusteluja analysoinnin näkökulma oli identiteetin rakentuminen. (Ks. sivu 19) Tutkimusaineistossa kävi ilmi, että asiakkaiden keskusteluiden sisällöstä yli puolet oli kokemuksellisesti tutun tarinan kertomista ja vahvistamista (KUVIO 3). Kaikissa keskusteluissa oli mahdollista päästä lähikehityksen vyöhykkeelle, eli pohtimaan ohjaajan avustuksella mahdollisia lähitulevaisuudessa tapahtuvia asioita. Jokaisessa keskustelussa päästiin lisäksi identiteetin tasolle. Identiteetin tasossa asiakasta tuettiin oman ainutkertaisuutensa ja tietoisuuden vahvistamisessa (Malassu 2012a.)

KUVIO 3. Keskustelujen sisällöllinen osuus prosentteina

Alla olevassa kaaviossa (KUVIO 4) kuvaan, ”Miten kesä meni” keskustelun, kartan avulla miten narratiivinen keskustelu eteni. Asiakas tuli keskusteluun hyvin ahdistuneena ja levottomana. Aluksi keskustelussa käsiteltiin 1) kokemuksellisesti tuttuja asioita kesästä kuvailtiin mitä kesälomalla on tapahtunut. Kesälo-

massa oli selvästi asiakasta ahdistavia elementtejä, yhteinen perhematka muuttui isän alkoholin käytön takia kaikille osapuolille ikäväksi tapahtumaksi. Tapahtuma toi asiakkaalle mieleen myös muita ikäviä muistoja, kuten mummun kuoleman. Mummusta keskusteltiin ja samalla asiakasta rohkaistiin miettimään mitä mummo ajattelisi asiakkaasta jos olisi kertomassa. Tämä sai asiakkaan ajattelemaan omia vahvuksiansa ja mitä hänellä on mahdollista saavuttaa, eli keskustelussa liikuttiin 2) lähikehityksen vyöhykkeellä. Asiakas nimesi itsensä mummon kertomana kivana ja kohteliaana kaverina toi kesästä positiivisia asioita esiin kuten kesän pyöräretken. Tässä tapahtui näkökulman vaihtaminen ikävästä kesästä mukaviin muistoihin. Asiakas kuvaili vauhdikkaasti kuinka hänen tukka hulmusi, kun hän pyöräili isolla vaihteella pyörällensä kesäisessä kaupungissa lintujen laulussa. Ohjaaja vahvisti tarinaa kehumalla, että pitää olla paljon potkua kun jaksaa pitkiä matkoja pyörällä, – tällöin keskustelussa on saavutettu 3) identiteetin taso. Tällä tasolla keskustelussa tuli esiin millaista elämää asiakas haluaa elää ja mihin hän kykenee. Identiteetin tason merkitys on suuri. Se lisää tietoisuutta omista mahdollisuuksista ja auttaa elämän päämäärien tavoittelussa (Malassu 2012d).

KUVIO 4. "Miten kesä meni" keskustelu kartta

7.1.1 Kokemuksellisesti tuttu

Analysoiduissa keskusteluissa yli puolet keskustelujen sisällöstä käsitteli kokemuksellisesti tuttuja asioita. Vuorovaikutuksessa ohjaajan kanssa asiakkaan oli mahdollista käydä jäsentäviä keskusteluja. Tarina vahvisti myös vuorovaikutusta asiakkaan ja ohjaajan välillä. Yhdessä keskustelussa puhuttiin asioista, mitä tiedetään. Asiakas keskustelee ja mietti pääsiäisestä ohjaajan kanssa ”Kevät tulee” keskustelussa.

A: Kevät tuo mieleen myös pääsiäisen

O: Totta pääsiäinen on tulossa ja sen myötä myös kevät tulee, mistä sen voi oikein huomata?

A: Siitä että lumet sulaa, ja että ruoho näkyy. Lumen alla näkyy, se on kovaa.

O: Totta kun lumet sulaa on mahdollista nähdä ruohoa, se taitaa olla ruskeaa ja kuollutta. Mitä muuta olet huomannut keväällä tapahtuvan?

A: Kaikki linnut laulaa, tänä aamuna kuulin linnut lauloivat kun menin töihin.

O: Oletkos nähnyt jo kurkiauroja?

A: En ole koskaan nähnyt. Enkä tänä keväänäkään.

Kielellisesti ja käsitteiden kautta keskustelussa tarkastellaan asioita, jotka asiakkaalle on tuttua keväessä ja sen ilmenemisessä. Keskustelussa kunnioitetaan asiakkaan ymmärrystä asioista ja kokemuksista (Malassu 2012d). Seuraavassa esimerkissä asiakas haluaa miettiä ohjaajan kanssa omaa sairauttaan ”Epilepsia” -keskustelussa.

A: Jos saa epilepsia kohtauksen, siitä haluaisin puhua. Että kuka osaa auttaa – kuka osaa kutsua ambulanssin, että tulee niin paha tilanne, että kaatuu maahan.

O: Onko viime aikoina ollut tällaisia kohtauksia?

A: Tulee mieleen jos sattuisi käymään tällä tavalla.

O: Niin silloin kyllä pitäisi saada joku auttamaan. Muistatko koska viimeksi olet saanut kohtauksen?

A: Joskus kotonakin olen kaatunut. Joskus silloin kun oli 16-vuotias. Nyt olen jo 30.

Keskustelussa yhdessä pohditaan asiaa ja mietitään mitä asiakkaan epilepsiasista tiedetään ja milloin kohtauksia on viimeksi ollut. Malassun (2011, 2012) mukaan narratiivisuus antaa ihmiselle näkökulmia, välineitä työstää oma elämän

tarinaa kuten. Keskustelussa asiakaan kanssa jäsenetään asiaa ja tehdään näkyväksi se mitä tiedetään. Kokemukset ja käsitykset sekä uskomukset itsestä nykyhetkessä vaikuttavat siihen, millaisia muistoja ja kokemuksia ihminen tavoittaa itsestään ja elämästään menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Toisin sanoen toivottomassa tilassa ollessa näkee tulevaisuuden synkkänä. Samoin myös muistot ja sisäistyneet kokemukset ja uskomukset itsestä ja omasta menneisyydestä vaikuttavat siihen, millaisena ihminen näkee itsensä ja elämänsä nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Ihminen joka näkee tulevaisuutensa merkityksellisenä ja tärkeäksi kokee myös itsensä positiivisessa valossa.

”Miten kesä meni” -keskustelussa, asiakas on tullut ahdistuneena kesälomalta, päällimmäisenä kesälomasta on jäänyt mieleen perheen yhteinen lomamatka, jossa isän juominen oli riistäytynyt käsistä.

O: Oletkos puhunut isäsi kanssa tästä matkasta?

A: En ole puhunut, en oikein uskalla puhua, joku voisi puhua. Sinä voisit puhua.

O: Mitä mä voisin oikein puhua?

A: Että voinko mä mennä enää (lapsuuden-) kotiin käymään jos isä juo.

O: Miltä tuntuu sinusta itsestä – haluatko mennä kotiin?

A: En silloin haluaisi mennä kun isä juo.

O: Siis ymmärsinkö oikein, että et haluaisi mennä vanhempien luokse jos isäsi juo, muuten kyllä.

Keskustelussa asiakkaan toivetta kuunnellaan ja toivomus otetaan vastaan ilman asian ratkaisupakkoa. Asiakas miettii kesän tapahtumia ja pohtii voiko mennä enää lapsuudenkotiin. Hän itse ei kykene keskustelemaan asiasta isänsä kanssa ja toivoo, että saisi apua tilanteeseen. Ajatus siitä, että ohjaaja voisi ratkaista, vie asioita kohti parempaan tulevaisuuteen. Toteutuu ohjaajan puuttuminen asiaan tai ei. Tutkimuksellisesti tuttu jäsentyy asiakkaalle uudella tavalla, mikä on askel kohti lähikehityksen vyöhykettä.

7.1.2 Lähikehityksen vyöhyke

Lähikehityksen vyöhykkeessä keskustelut asioista joita on mahdollista saavuttaa tai toteuttaa. Näitä keskusteluja oli keskustelun sisällöstä melkein viidesosa. Tähän vyöhykkeeseen päästiin tukeva antavissa ja opastavissa keskusteluissa. Tämän askeleen ottaminen antaa ihmiselle henkilökohtaisen toimivuuden tunteet, että hän hallitsee omaa elämäänsä ja voi vaikuttaa siihen. Tällöin asiakas saa kokemuksen, että voi edetä omien pyrkimyksien suuntaan ja omien taitojensa mukaisesti. (White 2007, 263–264.)

”Perhospia vatsassa” -keskustelussa asiakas pohtii tulevaa ulkomaan ryhmämatkaa yhdessä ohjaajan kanssa samalla jäsentäen tulevaa ja käydään läpi asioita jotka asiakkaalle on vaikeata ymmärtää.

A: Mitä mä tarvitsen mukaan sinne – tarviinko passin ja mitä vaatteita otan mukaan?

O: Niin, miten näihin saisi ratkaisun – mitä ajattelet?

A: Se varmaan selviää, kun menen tapaamaan niitä ihmisiä (matkan suunnittelukokous).

O: Mitenkäs vaatteet - kuka voisi auttaa niiden valitsemisessa?

A: Omat ohjaajat auttavat vaatteiden katsomisessa kotona.

O: Joo, katsotte sitten yhdessä ennen matkaa.

Keskustelun kautta asiakas saa kokemuksen siitä, että voi itse hallita tulevaa tilannetta ja vaikuttaa siihen. (Malassu 2012d.) Miten kesä meni keskustelussa asiakkaan kertoessa omasta kesästään, jossa oli selvästi ikäviä muisto, pohtii hän myös oman mummunsa kuolemaan ja siitä syntyviä ikäviä muistoja. Keskustelussa ikävät muistot pystyttiin kääntämään voimistavaksi asioiksi.

A: on ollut muitakin murheita kun mummukin kuoli ja kummisetäkin kuoli – siellä mökillä kompastui rappusiin

O: Onko tämä mummu se mummu joka asui siellä Hämeessä, kenen luona aina välillä olit pienenä kyläilemässä?

A: Joo

O: Onhan teillä paljon ollut surua perheessä. Mitä sinun mummusi oikein ajattelisi sinusta jos näkisi sinun tilanteesi nyt?

A: Mummu sanoisi että olen kiva kaveri ja osaan aina olla niin kohtelias ja auttavainen muille.

O: Niin varmasti mummu sinulle varmasti sanoisi, että olet kiva kaveri ja kohtelias ja auttavainen

A: Olen mä pyörräilykin kesällä...

Keskustelussa tulee hyvin ilmi miten asiakas voi itselle merkityksellisten ihmisten kautta saada tietoisuutta siitä millainen on; millaisia taitoja hänellä on ja mikä hänelle on mahdollista. Tästä asiakas saakin kimmokkeen miettiä, mitä mukavaa oli kesän aikana tapahtunut, kuten pyöräretket äidin kanssa.

Lähikehityksen vyöhykettä voidaan tarkastella myös vaihetta tai aluetta, jossa henkilö pystyy toisen ihmisen tuen avulla toimimaan, mutta ei vielä hallitse kommunikaatiota itsenäisesti. Tällöin vuorovaikutustilanteissa taidokkaampi osapuoli ottaa vastuun kommunikaation toteutumisesta ja kehittymisestä. (Ruuskanen 2007, 145–146.) Tästä esimerkkinä toimii hyvin keskustelu ”Tyttyöystävän tapaaminen”.

O: Kerroit että haluat jutella Tiina (Nimi muutettu)tyttöystävästäsi. Mikäs hänen sukunimensä nyt olikaan ja miten vanha hän onkaan?

A: Luntperi (Nimi muutettu), 35 vuotta

O: Kyllä niinhän se oli hänen sukunimensä on Lundberg(Nimi muutettu) ja hän on 35 vuotta vanha. Saman ikäinen kun sinäkin. Eikö vaan?

A: Sama ikä.

O: Missäs te ootte oikein tavanneet toisenne?

A: En tiedä

O: Ootteko tavanneet koulussa vai työtoiminnassa?

A: Työtoiminnassa

O: Ahaa te ootte tavanneet siis siellä. Mitä sinä teit siellä?

A: Yläkerrassa

O: Sinä olit yläkerrassa töissä. Mitäs siellä yläkerrassa oikein tehtiin. Oliko siellä se kutomo, keittiö tai alihankintatyöt?

A: Alihankinta

O: Sinä teit siellä sitten niitä alihankinta töitä.

A: Joo

Keskustelussa on nähtävissä selvä kielellinen epäsymmetria asiakkaan ja ohjaajan välillä. Asiakkaalla on selvästi kielellistä tuottamisvaikeutta, jota ohjaaja tukee kokonaisilla lauseilla. Kun ohjaaja tuntee asiakkaan hyvin, on tukeminen mahdollista, näin ohjaaja täydentää asiakkaan niukkaa kertomista. Whiten (2007, 56–57, 244) mukaan ”miksi” kysymykset voivat olla joillekin ihmisille vaikeita. Tätä voidaan helpottaa esittämällä ehdotuksia vaihtoehtoista, kuten edellä olevassa keskustelussa tehtiin.

7.1.3 Identiteetin tason keskustelu

Identiteetin tason keskusteluissa ihmiselle tulee käsitys omasta ainutkertaisuudesta (Malassu 2012d). ”Kevät tulee” -keskustelussa, asiakas pohtii pääsisäiskeskustelun yhteydessä oma kuolevaisuuttansa, ja sitä mitä tapahtuu kuoleman jälkeen.

A: Muistan pääsisäisestä kun Jeesus vangitaan.

O: Ai muistat sen raamatun tarinan, oletko kuullut sitä tarinaa?

A: Ei tarvitse, muistan sen ja olen oppinut sen jo pienenä koulussa. Se on surullinen tarina, koska siinä Jeesus kuoli.

O: Mitä muuta siinä tarinassa oikein tapahtui.

A: Jeesus kuoli mutta heräsi uudestaan. Ja sitten onkin se ilonjuhla.

O: Totta siinä on sekä surua, että iloa siinä Pääsiäisen vietossa. Iloinen asia on siinä kun Jeesus syntyy uudestaan. Oletko itsellesi ajatellut tapahtuvan myös niin?

A: Kyllä minä pääsen Jumalan luokse, sitten kun kuolen. Enkeli varjelee minua varoilta, ettei tapahdu mitään pahaa.

O: Millaisia ne taivaan vaarat oikein ovat?

A: Ei siellä mitään vaaroja ole. Siellä on pilviä, aurinko ja kuu. Elämä on erilaista, sitä vain elää. Sillä tavalla mummollekin kävi sillä on nyt hyvä olla.

O: Sellaista se elämän kulku on, vanhat kuolee ja uusia lapsia tulee sukuihin, niin kuin teidänkin sukuun on syntynyt uusia lapsia viime aikoina.

A: Niin serkulle on syntynyt lapsi, se on ihan pieni.

Keskustelun myötä syntyy asiakkaalle kokemus omasta ainutkertaisuudesta ja käsitys olemassaolosta sekä kuulumisesta omaan sukuun ja elämän jatkumoon, joka voimistaa asiakkaan identiteettikäsitystä. Tämä vahvistaa tunteita jotka liittyvä tulevaan elämään ja itseensä tulevaisuudessa (Malassu 2012d).

”Epilepsiassa keskustelussa” -keskustelun aihe siirtyi sairauksista asiakkaan vahvuuksiin ja harrastuksiin.

O: Olen nähnyt että sinä oikein juokset siellä futiksessa. Näyttää siltä, että pidät siitä.

A: Joo, olen juossut enkä ole mennyt maitohapuille.

O: Sinun kuntosi on noussut. Kun harrastaa liikuntaa, niin kuin sinä harrastat, se ihan varmasti vaikuttaa. Kun sinulla on tuollainen urheiluvaa elämäntyyli, oletko huomannut jotain muita vaikutuksia elämääsi.

A: Urheilen taas ensi vuonna.

O: Tarkoitatko että jatkat urheilua ja siitä tulee elämäntapa?

A: Joo. Voin pelata koripalloa.

O: Täytyy sanoa, että olet tosi hyvässä kunnossa. Epilepsia on hallinnassa – ei ole ollut kohtauksia 15 vuoteen. Jos sinulla on pieniä kohtauksia, osaat itse ne hoitaa ja jatkaa päivää eteenpäin. Muita sairauksia on vähemmän kun kunto on hyvä. Minusta kaikista hienointa on tässä, että olet itse ottanut itseäsi niskasta kiinni ja päättänyt aloittaa kuntoilevan elämäntyylin.

A: Niin hyvässä kunnossa ollaan.

O: Tämä on minusta hieno luonteenpiirre! Tuosta vain päätät mennä lenkille ja futiksenpeluuseen – ja teet sen! Se on todella ihailtavaa sinussa.

Keskustelussa asiakkaan toimintaa arvioidaan ja tuodaan esiin myönteisiä vaikutuksia. Ohjaaja luo voimavarojen ja taitojen kautta vaihtoehtoisen tarinan ja tulevaisuuden näkymän. Lopuksi keskustelu siirtyy identiteetin maisemaan ja myönteisen minäkuvan vahvistamiseen. Keskustelussa rakennetaan uudella tavalla elämän tarinaa – annetaan uudenlainen merkitys sairaudelle, se on tosia asia mutta hallinnassa. Malassun (2007a) mukaan vaihtamalla näkökulmaa asiassa, joutuu myös vaihtamaan toimintatapoja. Keskustelussa tuodaan esiin, mitä muuta elämässä on kuin sairaus, kuten tässä tapauksessa liikkuminen ja hyvä kunto. Vaihtoehtoisen tarinan kautta pohditaan miltä elämä näyttää ilma sairautta. Samalla asiakkaan käsitys itsestä vahvistuu keskusteluprosessin aikana. Kuka minä olen ja kuka voisin olla, määrittyy yhdessä ohjaajan kanssa.

7.2 Keskustelutaitojen kehittyminen

Keskustelujen taitojen kehittyminen vaati vuorovaikutustaitoja. Monelle kehitysvammaisille ulkopuoliset ihmiset luovat heidän tarinaansa. On aiheellista kysyä onko tällainen tarina juuri sellainen, jonka ihminen haluaisi kerrottavan itseltään. Toisten kertoma tarina voi olla myös toisten luoma tarina, jolla on hyvin vähän tekemistä kyseisen ihmisen kokeman tarinan kanssa. Useasti ihminen alkaa uskoa ja toteuttaa tarinaa, jotka toiset ihmiset ovat luoneet. Narratiivisessa keskustelussa huomioidaan tämä. Jos oma elämäntarina on muiden ihmisten luoma, asiakkaalla voi olla hyvin kapeutunut käsitys omasta tarinastaan. Hänellä ei ole ehkä kykyä palauttaa mieleen muistoja tai selkeää kuvaa men-

neisyydestään ja ei ehkä tiedä mitä tulevaisuus tuo. Tällaisella ihmisellä voi olla hyvin hämärtynyt kuva itsestään, omista taidoistaan ja tunteistaan. (Malassu 2007a, 111–112.) Juuri vuorovaikutuksen oppimisen kautta on mahdollista saada asiakkaan omat tarinat esiin. Seuraavaksi tarkastelen saman asiakkaan kahden keskustelua, joiden välillä on useampi vuosi. Keskusteluja vertaamalla on mahdollista nähdä, miten asiakkaan keskustelutaidot olivat parantuneet.

Kolmen asiakkaan keskusteluja tutkiessani voin päätellä, että narratiivisessa keskustelussa on mahdollista vahvistaa asiakkaan keskustelutaitoja. Näen tämän olevan mahdollista kaikille kehitysvammaisille, jotka osallistuvat vuorovaikutelliseen keskusteluun. Esimerkkinä keskustelutaitojen oppimisesta otan yhden asiakkaan kaksi keskustelua. Näiden kahden keskustelujen välillä asiakas on käynyt keskustelua ohjaajan kanssa joka toinen viikko, noin 80–90 keskustelua. Keskustelussa vuonna 2009 asiakas kertoo hyvin niukkasävyisesti asioita, hän vastaa ohjaajan esittämiin kysymyksiin sanalla tai kahdella.

O: Mitä olet ajatellut tehdä huomenna?

A: Tori.

O: Oletko sinä menossa torille huomenna?

A: Lähitori.

O: Onkos teillä aikomus ostaa jotakin sieltä vai katsomaanko menette?

A: Mansikka. Mansikoita.

O: Mansikoita ostamaan, kuulostaa mukavalta. Torilla onkin mukava käydä. Siellä on paljon ihmisiä ja kiva tunnelma. Mitä muuta sieltä torilta voisi löytää?

A: En tiedä.

O: Löytyisikö sieltä uusia perunoita, kalaa, herneitä?

A: Herneitä.

Ajattelua tukevassa keskustelussa asiakkaalla on mahdollisuus ohjaajan tuella vahvistaa kognitioita ja muodostaa kielen ja toiminnan yhteyksiä. Yhdessä asiakkaan kanssa muodostetaan yhteinen tarina, jota ohjaaja vahvistaa ja täydentää, koska asiakkaan oma puhe on vähäistä. Samalla harjoitetaan vuorovaikutustaitojen perusteita. Keskustelussa yhdessä ohjaajan avulla annetaan merkityksiä asioille, havainnoille ja kokemuksille. (Malassu 2012a.) Haavoittuva keskustelu tutkimuksessa (2011) käy ilmi, että keskustelu on mahdollista, kun ymmärretään keskustelijoiden kielen ja vuorovaikutuksen resursseja.

Neljä vuotta myöhemmin saman asiakkaan keskustelussa on jo huomattavasti monisanaisempi.

A: Minä tykkään Jonista ja Millasta. Niistä minä tykkään. Oli synttärinkin Jonilla. Oltiin kahvilassa ja söin rommisuklaakakkua.

O: No tuopa kuulostaa mukavalta. Koskas ne synttärit oikein oli?

A: Synttärit oli viime torstaina. Oltiin siellä kahvilassa juhlimassa.

O: Teillä taisi olla mukavat juhlat?

A: Munkin pitää lähettää kutsukortit ystäville kun mullakin on synttärit. Sanon että tervetuloa synttäreille. Sinne tulee mun kavereita.

O: Onkos jo kutsukortit hankittu?

A: On joo, on mun huoneessa. Muut näkevät minun vauvan.

O: Kenen vauvan?

A: Siskon vauvan. Siskon on tulossa vauvan kanssa. Ei ole vain osoitetta minne lähetetään kutsukortti.

O: Mistäs voisit sen saada?

A: Saisin sen äidiltä. Äidillä on se osoite. Lähetän kutsut, ne on jo ostettu.

Edellisessä keskustelussa on nähtävissä, että asiakkaan keskustelutaidot ovat kehittyneet. Hän puhuu kokonaisia lauseita. Asiakkaan puhe on tullut ilmeikkäämmäksi. Hän pystyy itse kertomaan tilanteita ja kuulijan on helppo ymmärtää mitä hän tarkoittaa. Asiakas pystyy jakamaan kokemuksiaan ohjaajan kanssa ja kertomaan niistä. Hän pystyy jäsentämään tulevaa ja pohtimaan tulevia syntymäpäiviänsä.

Kaikissa tutkimissani keskusteluissa on mahdollista nähdä asiakkaan vuorovaikutustaitojen kehittymisen myötä myös heidän sanavarastonsa ja ilmaisutaitonsa ovat kehittyneet. Malassun (2012b) mukaan kokemus itsestä kehittyy läpi elämän. Keskustelut osoittivat, että asiakkaat pystyivät tiedostamaan paremmin asioita ja pystyvänsä vaikuttamaan omaan elämäänsä. Tätä tukee myös Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeen oppimisteoria. Yhdessä ohjaajan kanssa on mahdollistaa seuraavalle kehitysalueelle siirtymisen. Ohjaan tuen ja vahvistuksen avulla asiakas oppi jäsentämään asioita. Samalla kokee tulleen ymmärretyksi ja tämä tukee pyrkimystä vuorovaikutukseen (Vygotsky 1986, 86.)

8 POHDINTAA

8.1 Johtopäätökset

Tutkimukseni tavoitteena oli tutkia narratiivisen keskustelumenetelmän soveltamista vuorovaikutusmenetelmänä kehitysvammaisissa. Olen kuvannut tutkimuksessani narratiivista keskustelun lähtökohtia ja kulkua tutkimusprosessin kuvauksessa (luku 6.3). Narratiivisen keskustelun sisältöjä, tekniikkaa ja vuorovaikutuksellisuutta olen kuvannut narratiivisen keskustelujen kulkua käsittelevässä luvussa (luku 7) esimerkki keskustelujen avulla. Siitä mitä narratiivinen keskustelu edellyttää asiakkailta, keskustelijoilta ja ympäristöltä, käsittelen tämän luvun loppupuolella ja pohdinnassa.

Tutkimuksen keskusteluaineistosta oli löydettävissä Malassun kehittämän luokittelun mukaisia keskusteluisältöjä. Keskustelujen vuorovaikutuksellinen työote, jossa on erilaisia keskustelu tehtäviä mahdollistaa kehitysvammaisen tukemisen, opastamisen, kuuntelemisen ja asioiden monipuolisen tarkastelun yhdessä ohjaajan kanssa. Tämä osoittaa narratiivinen keskustelumenetelmä soveltuvan vuorovaikutusmenetelmäksi kehitysvammaisten kanssa. Keskusteluissa on lisäksi nähtävissä tyypilliset narratiivisen keskustelun elementit: tarinan rikastuminen, näkökulman vaihtaminen, vaihtoehtoinen tarina ja arvostava vuorovaikutus.

Tutkin kehitysvammaisten kanssa käytyjä narratiivisten keskustelujen sisältöjä identiteetin vyöhykemallin mukaisesti. Tutkimusaineiston perusteella olen osoittanut, kuinka keskusteluissa saatetaan pysytellä yhdellä identiteetin vyöhykkeellä ja toisaalta liikutaan identiteetin vyöhykkeeltä toiselle. Keskustelujen identiteetin vyöhykemallin mukaisessa tulkinnassa olen tarkastellut sitä, millaisia oppimiskokemuksia keskustelut voi tarjota ja toisaalta sitä, mikä merkitys vyöhykkeiden välillä liikkumisella on kehitysvammaisen henkilön identiteetin vahvistamisen kannalta. Näiden näkökulmien perusteella kiinnitän lopuksi vielä huomiota kolmeen keskeisimpään havaintoon, jotka tutkimukseni on tuonut näkyville.

- 1) suhde omaan itseen / identiteetin rakentumisen merkitys
- 2) suhde toisiin / ohjaajan ja kehitysvammaisen suhde

3) keskustelutaitojen oppiminen

Ensinnäkin tutkimuksessani on käynyt ilmi, kuinka kokemus omasta itsestä voi muuttua ja kehittyä narratiivisissa keskusteluissa. Narratiiviset keskustelut antavat välineen oman elämän ja itsensä tarkasteluun. Keskustelut mahdollistavat omien asioiden kertomisen ja kuulluksi tulemisen sekä nostavat esille taitoja, jotka antavat onnistumisen ja kykenevyyden kokemuksia. Kehitysvammaisille asiakkaille on tutkimukseni mukaan luontevaa keskustella kokemuksellisesti tutulla identiteetin vyöhykkeellä – keskusteluissa käytettiin paljon aikaa tämän alueen kartoittamiseen.

Toiseksi tutkimustulokset osoittavat, että sitä vastoin lähikehityksellisellä vyöhykkeelle siirtymiseen kehitysvammaiset tarvitsivat tukea ohjaajalta. Ohjaaja mahdollisti kysymyksillään sellaisten näkökulmien avaamisen keskusteluun, jotka eivät liittyneet asiakkaan välittömään kokemukselliseen todellisuuteen. Lähikehityksen vyöhykkeellä liikkumisen merkitys on kehitysvammaisen asiakkaan tietoisuuden vahvistaminen siitä, mitä taitoja hänellä on ja mikä näiden taitojen ansiosta hänelle on vielä mahdollista. Tämä tukee kehitysvammaisen mahdollisuutta saada kokemuksia itsestä toimivana – siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä.

Kolmanneksi tutkimustulokseksi tuli näkyväksi, että identiteetin tason vyöhykkeellä liikkuminen on ollut ohjaajan ja asiakkaan yhteisen pohdinnan aluetta. Pohdinnan aihepiiri on liittynyt tulevaisuuteen liittyviin toiveisiin ja ajatuksiin. Tulevaisuus itseän liittyvänä kysymyksenä on näkynyt sen tarkastelussa, kuka voisin olla. Identiteetin vyöhykettä koskettavien keskustelujen tärkeänä pyrkimyksenä on sen korostaminen, että kehitysvammaisen ihmisen kokea itsensä ainutkertaisena yksilönä. Tästä näkökulmasta tarkasteltaessa voidaan ajatella, että narratiiviset keskustelut mahdollistavat positiivisen ja merkityksellisen tulevaisuuden näkymän. Tällä positiivisella näkymällä on edelleen nykyhetkeä vahvistava vaikutus. Joka voi vaikuttaa voimistavasti käsitykseen itsestä ja omasta tulevaisuudestaan.

Narratiivinen keskustelu mahdollistaa vuorovaikutus- ja keskustelutaitojen kehittymisen pitkäjänteisellä työllä. Tämä tuli tutkimuksessani esiin (luvussa 7.2) vertaessani saman asiakkaan varhaisempaa ja myöhempää narratiivista keskustelua. Uudemmissa keskusteluissa asiakkaat pystyivät itse myös määrittelemään keskustelun aiheet ja osasivat myös pitää keskustelun fokuksen aiheessa. Varhaisimmissa keskusteluissa ohjaajan tukea oli tarvittu keskusteluaiheen valinnassa ja keskusteluaiheessa pysymisessä. Tämän voi tulkita, että asiakkaat olivat ymmärtäneet keskustelun merkityksen ja oman mahdollisuuden vaikuttaa keskustelun sisältöön ja tarkoituksiin. Tämä osoittaa, että narratiiviset keskustelumenetelmää voisi käyttää kehitysvammaisen vuorovaikutus- ja keskustelutaitojen opettamiseen ja oppimiseen.

Narratiiviset keskustelut vahvistat turvallisuuden tunnetta ja elämän ennakoitavuutta. Itselle tuttujen asioista keskusteleminen opettaa asiakkaalle myös vuorovaikutustaitoja. Kehitysvammaisten kanssa käydyt keskustelut näyttävät vahvistavan ihmisten välisiä suhteita, erityisesti ohjaajan ja asiakkaan yhteistyö oli luottamuksellista ja arvostavaa. Keskusteluista tuli voimavara niin asiakkaille kuin ohjaajille. Kehitysvammaisen oppiessa soveltaa narratiivisissa keskusteluissa oppimiansa vuorovaikutustaitoja ulkopuolissa vuorovaikutustilanteissa, mahdollistavat taidot ympäristöönsä osallistumisen. Näin asiakkaan on mahdollista tulla näkyväksi ja merkitykselliseksi ihmiseksi, mikä tukee nykyistä käsitystä kehitysvammaisen oikeudesta olla yhdenvertaisena, yksilöllisenä ihmisenä yhteiskunnassamme.

Työssäni tarkastelin asioita, joita narratiivinen keskustelu edellyttää asiakkaalta, keskustelijalta ja ympäristöltä. Narratiivinen keskustelu haastaa kehitysvammaisen vuorovaikutukselliseen keskusteluun: jotta tämä on mahdollista, vaatii se kehitysvammaiselta halua ja kykyjä keskusteluun sekä luottamusta keskustelija pitävään ohjaajaan. Kehitysvammaisten kanssa työskenteleville ohjaajille vuorovaikutus voi olla haaste, koska siinä vaaditaan tunnevaltaista sitoutumista, havaitsemisen herkkyyttä ja tulkintojen luovuutta eli tietoista vuorovaikutuksellista kohtaamista. Hyvässä vuorovaikutuksessa ohjaaja tarvitsee tietoa ihmisen kehityksestä, vammaisuudesta ja sen vaikutuksesta sekä vuorovaikutuksen kehityksestä ja rakentamisesta. Erityinen merkitys on asiakkaan kokonaisvaltaiselle

la tuntemisella, hänen toimintakyvyn, ilmaisutavan, mieltymysten, elämänhistorian tietämisellä. Työntekijältä vaaditaan kiinnostusta, halua yrittää ja kehittää omaa työtään. Lisäksi tarvitaan rohkeutta lähteä mukaan vuorovaikutuksen innostavaan maailmaan. Kokonaisvaltainen lähestymisen on ammatillinen taito, johon tarvitaan toimintaympäristön tuki. Toimintaympäristössä missä on yhteinen ammatillinen viitekehys ja kyky kehittää työtettä vuorovaikutukselliseen suuntaan on mahdollista narratiivinen keskustelu.

Kuten edellä ilmeni, narratiivinen keskustelu vaatii ohjaajalta kokonaisvaltaista perehtymistä ja erityistä asenteellista lähestymistapaa. Vallankäytön mahdollisuus on aina läsnä ihmisten kanssa työtä tehdessä. Erityisesti kehitysvamma-alalla, jossa asiakkaat itse eivät välttämättä ymmärrä tai tiedä oikeuksiaan, väärinkäytösten riski on suuri. Koska narratiivisessa keskustelussa työskennellään ihmisen identiteetin rakentumisen alueella vaaditaan työntekijältä ammatillista eettistä työtettä ja vallankäytön mahdollisuuden tiedostamista. Narratiivisia keskusteluja ei voi oppia vain tekemällä keskustelukartan mukaisia kysymyksiä. Se vaatii työntekijältä sitoutumista, niin asiakkaisiin kuin työtapaan. Pitkjänteisellä työllä on mahdollista saada tuloksia aikaan. Toisaalta ajattelen, että asiakastyö vaatii organisaatiolta resursseja ja motivaatiota. Tutkimuksessa kävi ilmi, että narratiivinen keskustelu tarvitsee asiakkaan kanssa 15–30 minuuttia keskusteluaikaa kaksi kertaa kuukaudessa, joten näen sen olevan varteenotettava vaihtoehto vuorovaikutusmenetelmäksi kehitysvamma-alalle.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan inhimilliseen toimintaan liittyviä tutkimuksia säätelevät yleiset, yleensä kansainväliset eettiset ohjeet, säännöt ja lait, joita olen noudattanut tutkimusta tehdessäni. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteenani oli luoda luottamusta herättävä vuorovaikutussuhde tutkimukseen osallistuvien kanssa. Yleisesti luottamuksellisen suhteen luominen voi olla ongelmallista tutkimuksissa. Tässä tutkimuksessa asiakassuhteet ovat olleet pitkäaikaisia, joten näen että se on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on ollut edullista myös, että tutkimus-

aineisto on kerätty pitkältä aikaväliltä. Tätä perustelen sillä että menetelmä on vakiintunut menetelmä niin asiakkaille kuin ohjaajille. Koska menetelmä hallittiin jo valmiiksi, minimoi se menetelmän käytössä aiheutuneen virhelähteen vaikutuksen. Narratiiviset keskustelut tulevat jatkumaan opintyon teon jälkeenkin, joten tutkimus ei sinänsä vaikuta asiakkaiden elämään poikkeavasti. Tutkimusten tulosten julkaisemisen periaatteena on avoimuus ja rehellisyys. Tähän tulen pyrkimään keskustelujen huolellisella kuvauksella. Keskusteluja kuvatessani pyrin ottamaan pois sellaiset tarkat, henkilökohtaiset asiat, joista tutkimukseen osallistuvat henkilöt tunnistettaisiin. Tutkimuksen luotettavuutta pyrin lisäämään kuvaamalla tarkasti tutkimuksen prosessi ja miten johtopäätöksiin on päästy.

8.3 Ammatillinen kasvu

Olen käyttänyt narratiivisia työmenetelmiä useita vuosia työssäni. Työtavan omaksuminen ja käyttäminen on vaatinut paljon ponnisteluja omien asenteiden ja työmenetelmien muuttamisessa. Oma aiempi steinerpedagoginen koulustaustani on toisaalta antanut valmiudet ymmärtää ihmistä kokonaisuutena ja ainutlaatuisena yksilönä, kuten narratiivisuudessa yksilö nähdään. Keskusteltavan sisäistäminen on lisännyt huomattavasti taitojani kehitysvammaisuuden ymmärtämisessä. Narratiivisten keskustelujen myötä olen oppinut ymmärtämään asiakkaiden ajatuksia, ajattelutapaa, toimintaa sekä tuen tarvetta. Tämän oivaltamisen on ollut suuri merkitys oman ja koko työyhteisön kehittämisen kannalta.

Kuunnellessani uudestaan käymiäni keskusteluja asiakkaiden kanssa, ne palautuivat mieleeni hyvin elävästi. Tämä selvästi osoittaa, että nämä keskustelut ovat olleet itselleni merkityksellisiä. Äänitteiden avulla olen pystynyt reflektimaan omaa työtäni ja sitä kautta kehittämään osaamistani keskustelijana. Voisin sanoa, että keskustelut ovat mahdollistaneet oman identiteettikokemuksen muuttumisen. Keskustelujen myötä on minun ja asiakkaan kanssa muodostunut yhteinen vuorovaikutustila, lähikehityksen vyöhykkeen kautta. Mikä näkyy siinä, että suhteemme on muuttunut yhteiseksi sosiaaliseksi rakenteeksi. Seuraava vaihe keskusteluissa voisi olla, että asiakas alkaisi hahmottaa omaa itseänsä ja

tunnistaisi avuntarpeensa ja sitä kautta avun pyytämisen työntekijältä. Tällöin asiakas saisi apua niissä asioissa, joissa hän tarvitsee tukea ja ohjausta. Tämä vaatii itseltäni joustavuutta ja tietoista läsnäoloa asiakkaiden kanssa työskennellessäni.

Narratiivisen työotteen omaksuminen ja soveltaminen ovat olleet itselleni tärkeä motivoiva tekijä asiakastyössä jaksamisessa ja työyhteisön kehittämisessä. Työntekijöiden, asiakkaiden, vanhempien ja kouluttajamme Pirjo-Leena Malasun palautteen kautta työtavan kehittäminen on ollut merkityksellistä ja antoisaa. Oman työyhteisön henkilöstön kouluttaminen ja seminaareissa toiminnasta kertominen ovat tehneet työstä entistä merkittävämpää itselleni.

Lopputyöprosessin kautta olen pystynyt syventämään narratiivista teoretietietoa, keskustelujen ohjaustaitojani sekä asiakastyötä. Narratiiviseen aineistoon perehtyminen on kirvoittanut paljon uusia hyviä keskusteluja työyhteisössämme ja kehittämistyössä. Opinnäytetyö prosessi on kehittänyt minua tutkijana, aineiston hankinnassa ja kriittisyydessä. Lopputyön kirjoittaminen on ollut mielekästä mutta myös haastavaa, erityisesti tieteellisen tekstin tuottaminen on ollut vaikeata. Kehittämis- ja opinnäytetyön aikana minulla on kehittynyt taito tehdä havaintoja asiakkaan kommunikoinnista, ja mukauttaa omaa ilmaisuani asiakkaan taitojen mukaiseksi. Asiakastyömenetelmäni ja -asenteeni ovat muuttuneet radikaalisti kehittämistyön aikana. Kehittämistyöprosessi on innostanut minut tutkimaan ja näkemään asioita uudella tavalla.

8.4 Pohdintoja

Seuraavaksi tuon esille asioita joita tutkimuksen tekoprosessi on saanut minut pohtimaan. Liitin ajatuksiani narratiivisen työmenetelmän käytössä tulleita ajatuksia, havaintojani ja kokemuksiani, jotka näen tärkeäksi tuoda esille narratiivisen keskustelumenetelmän ymmärtämiseksi.

Tässä tutkimuksessa on ollut mukana asiakkaita joilla kaikilla on ollut halua kommunikaatioon ja kielellisiä valmiuksia. Tutkimus osoittaa, että narratiivisia

keskusteluja voidaan käyttää kielellisesti kommunikoivien kehitysvammaisten kanssa. Mielenkiintoista onkin pohtia, onko narratiivinen keskustelumenetelmä sovellettavissa ihmisten kanssa, jotka käyttävät korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Korvaavia kommunikaatiotapoja käytettäessä narratiivinen työtapo voi olla haastava, mutta mahdollinen.

Osa asiakkaista oli hyvin sitoutuneita keskusteluihin, josta voidaan päätellä, että heille keskustelut olivat tärkeitä ja merkityksellisiä. Vuosien myötä he oppivat itse pyytämään keskustelumahdollisuutta säännöllisin ajoin. Keskustelujen hyödyllisyyttä kuvaa myös erään asiakkaan hoitavan psykoterapeutin lausunto, ettei psykoterapiaa ole syytä jatkaa, koska asiakas pystyy keskustelemaan narratiivisissa keskusteluissa itselleen merkityksellisistä asioista.

Osoittamatta täsmällisiä syy-yhteyksiä pohdin onko seuraavilla esimerkeillä yhteyttä narratiivisen keskustelumenetelmän käyttöön. Näin voin ehkä olettaa, koska asiakkaiden elämässä ei ole tapahtunut muita olennaisia muutoksia, jotka olisivat vaikuttaneet heidän elämäänsä viime vuosina. Narratiiviset keskustelut ovat useamman vuoden seurannassa, muun muassa toimintakyvyn arviointivälineellä KETO:lla arvioituna, osoittautuneet asiakkaiden psykososiaalista toimintakykyä ja hyvinvointia vahvistaviksi. Tämä on näkynyt niin, että haastava käyttäytyminen yhteisössä on merkittävästi vähentynyt ja asiakkaiden toiminnan, tunteiden ja oman elämän asioiden hallinta on parantunut. Voidaan näin olettaa, että keskustelut ovat vahvistaneet asiakkaiden kognitiivisia taitoja ja auttaneet heitä tunne-elämän kysymysten käsittelyssä. Voidaan myös pohtia onko asiakkaiden lääkityksen vähentyminen voinut olla seurausta edellä mainitusta syistä.

Työntekijän näkökulmasta narratiiviset keskustelut ovat tuoneet työyhteisöön kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen. Se on lisännyt arvostavaa kohtaamista asiakastyössä ja auttanut asiakkaiden näkyväksi tulemistä ja voimavarojen ja taitojen tunnistamista. Vuorovaikutuskeskeisten keskusteluiden avulla vuorovaikutustilanteet ovat tulleet tärkeäksi ohjauksen välineiksi. Niiden kautta asiakasta voidaan tukea ongelmien käsittelemisessä ja uusien elämönhallinnan taitojen opettelemisessa. Ongelmien käsitteleminen ja ymmärtäminen tapa on muuttunut, ongelma ei nähdä asiakkaan ominaisuudeksi vaan asiaksi, joka voidaan

yhdessä pyrkiä ratkaisemaan. Narratiivinen työote on myös opettanut asioiden uudenlaisen tutkimisen ja itsestään selvyyksien avaamisen. Haastavien tilanteiden arviointi on muuttunut asiakkaan toiminnan merkityksen ja mielekkyyden tarkastelutavan kautta. Asiakkaiden tavoitteiden, pyrkimysten ja unelmien kuulemisien myötä on mahdollista ymmärtää heidän toimintaansa.

Asiakkaiden vanhempien tyytyväisyys asiakastyöhön on lisääntynyt. Heiltä on tullut palautetta keskustelujen tärkeydestä. Eräskin vanhemmista kertoi, nykyisin hänen kehitysvammaisen lapsensa on oppinut keskustelemaan, mitä taitoja hänellä ei lapsuudessa ollut. Toinen vanhempi kertoi kehitysvammaisen lapsensa vierailut lapsuudenkodissa muuttuneet positiivisesti, koska heidän vuorovaikuksensa on muuttunut normaaliksi aikuismaiseksi keskusteluksi arkipäiväisistä asioista.

8.5 Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyötä tehdessäni mieleeni on noussut joitakin näkökulmia jatkotutkimusaiheiksi. Analysoidessani aineistoa huomioni kiinnittyi asiakkaiden keskustelutaitojen kehittymiseen varhaisempien ja uusimpien keskustelujen välillä. Huomion perusteella tein toisen analyysikierroksen. Tämän kaltainen analyysin syventyminen vastaa laadullisen tutkimuksen hermeneuttista ominaispiirrettä: tutkittavan ilmiön ymmärtäminen syventyy tutkimusprosessin kuluessa. Tutkimukseni puitteissa minulla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta jatkaa pidemmälle tämän näkökulman tarkastelua. Tutkimuksen voisi toteuttaa pitkittäistutkimuksena keskittämällä huomion siihen, miten narratiiviset keskustelut vaikuttavat kehitysvammaisen ihmisen keskustelutaitoihin sekä käsitykseen itsestään ja omista taidostaan.

Toinen tärkeä tutkimuksen aihe voisi olla sen tarkasteleminen, miten narratiivinen keskustelumenetelmä soveltuu sosiaalityöhön ja erityisesti sosiaalihuollon asiakkaiden palvelujen yksilölliseen suunnitteluun. Perinteisesti kehitysvammaisten palvelusuunnitelmakokouksissa vallitsee vahva asiantuntijanäkökulma, joissa on työntekijöiden ja virkamiesten dominoiva asetelma. Asiakkaan näkö-

kulman esiintuminen asiakkaan tai omaisten näkökulmasta voi olla hankalaa tilanteissa, joissa ammattilaisten auktoriteettiasema on korostunut. Useasti asiakas sivuutetaan eikä nähdä hänen olevan palvelun ja suunnittelun keskiössä. Hermeneuttinen näkökulma asettaa perustaksi kehitysvammaisen kokonaisvaltaisen elämän jota täydentävät tarjottavat palvelut jota pohditaan tulevaisuuteen liittyvissä suunnittelu- ja palvelukokouksissa. Näin voidaan taata kehitysvammaisille yksilölliset asiakaslähtöiset palvelut.

LÄHTEET

- AAIDD 2010. Intellectual disability. Definition, classification, and systems of supports. 11 painos. Washington D.C. AAIDD.
- Alvarez, Amelia & Rio Pablo 2007. Inside and outside the zone of proximal development, An ecdofunctional reading of Vygotsky. Teoksessa Harry Daniels, Michael Cole & James v. Wertsch (toim.) The Cambridge Companion to Vygotsky. Cambridge: Cambridge University Press, 276–304.
- Berley Tina 2008. Mikael White Obituary. Michael White co-founder of Narrative therapy. Educational Philosophy Theory. Vol 40. No 6.
- Crain William 2000. 4 painos. Theories Of Development Concept and Applications. New Jersey: Prentice Hall.
- Dosse François 2011. Strukturalismin historia I. Helsinki; Tutkijaliitto.
- Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2010. Euroopan komissio. Viitattu 15.11.2012. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:FI:PDF>
- Fitzgerald Chiristina & Withers Paul (2011). I don't know what a proper woman means's: What woman with intellectual disabilities think about sex, sexuality and themselves. The Official Journal of British Institute of Learning Disabilities Viitattu 27.3.2013. Saatavissa www.nelliportaali.fi. EBSCO Academic Search Premier -aineisto.
- Haarakangas,Kauko 2008. Parantava puhe. Dialogisuus. ihmissuhteissa, mielen terveytyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Vihtijärvi: Magnetum.
- Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko & Sajavaara Paula. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyvärinen, Matti 2006. Kerronnallinen tutkimus. Viitattu 24.1.2013. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf
- Hänninen Vilma 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Väitöskirja. Viitattu

25.1.2013. <http://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>

Kaski, Markus; Manninen, Anja & Pihko, Helena 2013. Kehitysvammaisuus. 5. painos. Helsinki; WSOY.

Kehitysvammaliitto 2012. Kansainvälisiä sopimuksia. Viitattu 15.11.2012. <http://papunet.net/tietoa/kansainv%C3%A4lisi%C3%A4-sopimuksia>.

Kehitysvammaliitto 2012. Vammaispolitiikka. Kehitysvammaliiton verkkopalvelu Vernerin. Viitattu 13.12.2012. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka.html>

Kehitysvammaliitto 2013. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. Kehitysvammaliiton verkkopalvelu Vernerin. Viitattu 16.01.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/yksilokeskeinen-tyoote/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu.html>

Lehto-Lundén, Tiina 2012. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu kehitysvammaisten henkilöiden kokemana. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalityö. Pro gradu tutkielma. Viitattu 21.1.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/dd007d27-f9d0-4c3d-b2db-e6506cdf1c12/Tiina+LL+pro+gradu.pdf>

Leskelä, Leela 2012. Ymmärrysvaikeuksien käsittelyä kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän ohjaajien keskusteluissa. Teoksessa Leela Leskelä & Camilla Lindholm (toim.) Haavoittuva keskustelu, keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki, 184–234.

MacIntyre, Alasdair 2004. Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus. Helsinki: Gaudeamus.

Malassu Pirjo-Leena 2007a. Narratiivinen lähestymistapa kehitysvammatyössä. Teoksessa Anja Räisänen, Markus Kaski & Marna Lehmusojä (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. Kamu-projektin artikkelikokoelma. Helsingin Diakonialaitoksen julkaisuja 1/2007, 111–126.

- Malassu Pirjo-Leena 2007b. Kehitysvammaisen ihmisen toiminnan havainnointi ja tukeminen. Teoksessa Anja Räisänen, Markus Kaski & Marna Lehmusojä (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. Kamu-projektin artikkelikokoelma. Helsingin Diakonialaitoksen julkaisuja 1/2007, 132–133.
- Malassu Pirjo-Leena 2009. Narratiivinen keskustelu. Luento henkilökunnan koulutuspäivillä 20.10.2009. Vihti.
- Malassu Pirjo-Leena 2011. Tarinoita vanhemmuudesta - ratkaisukeskeinen ja narratiivinen vanhempaintyö. Lopputyö erityistason ratkaisukeskeisen psykoterapian psykoterapeuttikoulutuksessa. Lyhytterapiainstituutti, Helsinki.
- Malassu Pirjo-Leena 2012a. Miten auttaa kehitysvammaista oppimaan ja tulemaan tietoisiksi omasta hyvinvoinnistaan? Luento Tue minua näin -koulutuksessa 26.9.2012. Kehitysvammaliito Helsinki.
- Malassu Pirjo-Leena 2012b. Ihmissuhteissa kehkeytyvä tietoisuus itsestä. Luento kehitysvammaisten mielenterveyden tukeminen Studia Generalia -sarja. Helsingin sosiaalivirasto 29.10.2012.
- Malassu Pirjo-Leena 2012c. Kehityksellinen näkökulma kehitysvammaisten ihmisten mielenterveyden tukemiseen. Luento kehitysvammaisten mielenterveyden tukeminen Studia Generalia -sarja Helsingin sosiaalivirasto 10.9.2012.
- Malassu Pirjo-Leena 2012d. Narratiivinen työote kehitysvammatyössä. Ymmärretyksi tulemisen ja edellytysten vahvistaminen vuorovaikutuksessa. Luento kehitysvammahoitotyön verkostopäivät Tampere Wärjäämö 19.–20.4.2012.
- Markku Niemelä 2007. Kehitysvamma-ala tienhaarassa. Teoksessa Anja Räisänen, Markus Kaski & Marna Lehmusojä (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. Kamu-projektin artikkelikokoelma. Helsingin Diakonialaitoksen julkaisuja 1/2007, 15–22.
- Morgan Alice 2004. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Ilola: Kuva ja Mieli.
- Ruuskanen Siskoanneli 2007. Toiminnallisesta tasa-arvoisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin rakentuminen. Teoksessa Anja Räisänen, Markus Kaski & Marna Lehmusojä (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-

ala. Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. Kamu-projektin artikkelikokoelma. Helsingin Diakonialaitoksen julkaisuja 1/2007, 145–149.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Viitattu 11.11.2012.

www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html

Saarela-Kinnunen & Eskola 2007. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Juhani Aaltola & Raine, Valli 2007 (toim.) Ikkunoita tutkimuksen metodeihin I. Metodien valinta ja aineistokeruun: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 184–195.

Seppälä Heikki & Rajaniemi Mari 2012. Mitä on kehitysvammaisuus? Sosiaalinen näkökulma. Kehitysvammaliitto. Viitattu 23.1.2013.

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>

Seppälä, Heikki & Sundin Markus 2011. TOIMI Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. Kehitysvammaliitto.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006a. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. Viitattu 5.1.2013.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3729.pdf&title=Euroopan_neuvoston_vammaispoliittinen_toimintaohjelma_fi.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006b. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Viitattu 15.11.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE3655.pdf&title=Valtioneuvoston_selonteko_vammaispolitiikasta_2006_fi.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Vahvapohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Viitattu 15.11.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

- Suomen YK liitto 2009. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 15.11.2012.
http://www.ykliitto.fi/files/vammaistenoikeudet_kirjanen_net.pdf
- Tomm Karl 2009. His Changing Views of Family therapy Ower 35 years. The Family Journal 2009 17:106. Viitattu 8.4.2013.
<http://tfj.sagepub.com/content/17/2/106>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä: Tammi.
- White, Michael & Epsom, David 1990. Narrative Means to Therapeutic Ends. New York: Norton.
- White, Michael 2007. Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Helsinki: Gummerus.
- Vygotsky Lev 1986. Thought and Language. Cambridge: MIT Press.
- Vygotsky, Lev 1978. Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes. Edited by M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman. Cambridge: Harvard University Press.

LIITE

Liite 1: Narratiivinen keskustelukartta

**RATKAISUKESKEINEN JA SUPPORTIIVINEN TYÖSKENTELYMALLI -
NARRATIIVINEN KARTTA ASIAKKAAN TILANTEEN TARKASTELUUN**
Pirjo-Leena Malassu mukaan 2007.

Asiakkaalle kerrotaan: "...olen etukäteen miettinyt, miten me voisimme yhdessä keskustella asioista, jotka ovat olleet nyt ajankohtaisia / jotka ovat sinua askarruttaneet / jotka ovat meitä askarruttaneet / jotka ovat herättäneet meidän huolemme... siksi minulla on tässä asioita valmiina... usein juuri tällaisten asioiden puhuminen auttaa... / monia on auttanut... / voinko kirjoittaa joitakin asioita tähän muistiin, jotta voimme myöhemmin katsoa, miten me tässä asiassa etenimme... "

1. Ongelman / ratkaistavan asian / yhteisen huomenaiheen... nimeäminen ja ulkoistaminen

- mikä on se ongelma, pulma tai sinua askarruttava asia, josta haluaisit puhua
- meillä on tässä ollut hankalia tilanteita minusta pulmallista on tässä se ja se.....
- miten sinä kuvailisit tätä, millä nimellä sinä puhuisit tästä ongelmasta / asiasta / näistä tilanteista....
- mikä sinusta on tässä hankalinta / pulmallista / vaikeinta - kerro omin sanoin...
- millä muilla sanoilla tästä voisi puhua...
- voisikohan tästä puhua näin
- olisikohan tässä hyvä mieltä tätä tai

<p><i>tuota asiaa</i></p>	
<p>2. Ongelman / asian / ilmiön / huolen- aiheen.... historian, yhteyksien ja vai- kutusten tutkiminen - merkityksenanto</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mihin kaikkeen "se" (asiakkaan nimeämä asia / ongelma) vaikuttaa elämässäsi...</i> • <i>miten SE ilmestyy..</i> • <i>millaisia asioita SE saa sinut tekemään...</i> • <i>mitä kaikkea SE estää sinua tekemästä..</i> • <i>millaisissa erilaisissa tilanteissa SE erityisesti vaivaa...</i> • <i>mitä SE saa sinut ajattelemaan / usko- maan itsestäsi...</i> • <i>miten SE vaikuttaa ihmissuhteisiisi / ys- tävyysuhteisiisi / siihen millaiset välit sinulla on ystäviin, vanhempiin, ohjaajiin....</i> • <i>miten SE vaikuttaa mielialaasi / tuntei- siisi / ajatuksiisi...</i> • <i>onko näissä vaikutuksissa jotain hyvää tai huonoa...</i> • <i>onko tämä hyvin näin vai haluaisitko, että asiat olisivat toisin...</i> • <i>haluaisitko että jotain ilmiöön / asiaan / ongelmaan liittyvää olisi vähemmän / enemmän...</i> • <i>onko tästä asiasta sinulle jotain hyötyä</i> 	

<p>3. Ainutkertaiset avautumat - mitä muuta elämä on ollut kuin tämä ongelma / asia / ilmiö / haaste....</p> <ul style="list-style-type: none"> • voitko kertoa jonkun tarinan tilanteesta, jossa tämä elämäsi / niitä ja niitätekemisiäsi hankaloittanut asia / ongelma ei olisikaan vaikuttanut niin paljon... • kerro, mitä teit silloin... keitä muita ihmisiä oli paikalla, mitä tapahtui, mistä tuli hyvä mieli... • milloin / missä / keiden läsnä ollessa SE / tämän asian vaikutus yleensä on heikoimmillaan... • milloin SE ei saakaan otetta sinusta... • milloin olet onnistunut voittamaan SEN... • miltä se tuntui kun SE ei ollutkaan häiritsemässä / saanut sinua valtaansa... 	
<p>4. Elämänkerhon jäsenet / keihin henkilöihin henkilön kokemat onnistumisen hetket / hyvät tilanteet liittyvät - identiteetin vahvistaminen taitoja tutkimalla</p> <ul style="list-style-type: none"> • kuka sinulle tärkeä ihminen tietää, miten olet onnistunut joskus voittamaan tämän ongelman... / kuka tietää, millaisia TAITOJA sinulla on selviytyä • kuka sinua on auttanut onnistumaan tällaisissa tilanteissa... • miten hän auttaisi nyt tässä tilanteessa sinua... • mitä neuvoja hän antaisi... • mihin hän uskoisi sinussa.. • missä hän tietäisi sinun olevan vahva... • mitä äiti / sisko / ohjaaja... tärkeä ihminen sanoisi kun tietäisi, että olet onnistu- 	

<p><i>nut ongelman voittamisessa... - mitä hän juuri nyt tämän nykyisen pulman kohdalla sinulle sanoisi...</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• onko muita, jotka tietävät, että sinulla on tämä taito...</i> <i>• mitä he sanoisivat tästä taidostasi...</i> 	
<p>5. Taitojen tunnistaminen ja liittäminen henkilöihin, jotka olleet avuksi / tueksi / ymmärtäneet / tuntevat henkilön vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• voitko kertoa enemmän tästä taidostasi, jonka sinulle tärkeä ihminen / tärkeät ihmiset tietävät</i> <i>• mitä tämä TAITO kertoo sinusta ihmisenä...</i> <i>• mitä kaikkea pystyt tekemään kun sinulla on tämä TAITO mitä SE saa sinut ajattelemaan / uskomaan itsestäsi...</i> <i>• miten SE vaikuttaa ihmissuhteisiisi / ystävyssuhteisiisi / siihen millaiset välit sinulla on ystäviin, vanhempiin, ohjaajiin....</i> <i>• miten SE vaikuttaa mielialaasi / tunteisiisi / ajatuksiisi...</i> <i>• haluaisitko että tämä TAITOSi vaikuttaisi enemmän elämääsi nykyisin / näissä tilanteissa</i> <i>• missä SE voisi olla hyväksi...missä SE voisi auttaa sinua...</i> 	
<p>6. Vaihtoehtoisen tarinan ja uusien ratkaisunäkymien luominen yhdessä</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• miltä elämäsi näyttäisi, jos se pulma / asia / vaikeus / hankaluus, josta aikaisemmin puhuimme (nimetään kuten kohdassa 1 henkilö itse teki) olisikin pienempi.. ja jos TAITOSI olisivatkin apunasi</i> 	

<p><i>vaikeissa tilanteissa...</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mitkä asiat olisivat helpompia / haus- kempia jos SITÄ / alkuperäistä huolta / pulmaa / hankaluutta olisi...</i> • <i>mikä olisi käytännössä joka päivä helpom- paa ja mukavampaa...</i> • <i>mikä olisi helpompaa kotona / asuntolassa / työpaikalla...</i> • <i>mitä sellaista voisit tehdä, jota ennen et voinut tehdä tämän pulman takia..</i> • <i>mikä olisi vaikeaa, jos SITÄ ei olisi....</i> • <i>mitä olisit valmis kestämään / sietämään ja miten ajattelet että selviäisit siitä...</i> 	
<p>7. Yhteinen näkymä tulevasta "parem- masta" tai toivotusta ajasta - konkreti- an rakentaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kuvitellaan yhdessä päivää, jona sinun pulmasi / asia (jonka henkilö itse nimesi ensimmäisessä vaiheessa) ei olisi enää...</i> • <i>kuvitellaan päivääsi / aamuasi / iltaasi tms. asuntolassa / työtoiminnassa / ker- hossa / kotona / lomalla...</i> • <i>kuvitellaan vaihe vaiheelta jokin tapah- tuma, jossa SE on aikaisemmin vaikutta- nut - millainen tapahtumien kulku ja siihen liittyvät tunnelmat olisivat, jos SITÄ ei olisi....</i> 	
<p>8. Tunteiden liittäminen myönteiseen</p>	

<p><i>tulevaisuusnäkömään</i> (tunnekieli!)</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mitä sinulle tärkeää ja arvokasta voisit tehdä jos SITÄ ei olisi enää vaivaamassa sinua...</i> • <i>mikä tässä saisi sinut iloiseksi...</i> • <i>mikä helpottaisi oloasi...</i> • <i>mikä jännittäisi jos SITÄ ei enää olisi...</i> • <i>mikä tekee tulevan ajattelemisesta hauskaa nyt kun tiedät, että olet voinut ja voit voittaa SEN hankalissakin tilanteissa...</i> • <i>millaisia suunnitelmia voisit tehdä...</i> • <i>mitä taitojasi voisit käyttää...</i> 	
<p><i>9. Halu tavoitella edellistä - motivaation vahvistaminen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mitä hyvää saisit jos uudet suunnitelmasi / ratkaisunkymäsi / asiat joista äsken keskusteltiin... toteutuisivat...</i> • <i>mitä hyvää toiset / asuntolatoverit / ohjaajat / vanhemmat ym. saisivat, jos sinun ongelmiasi ei enää vaikuttaisi niin paljon elämääsi...</i> • <i>mikä saa sinut tekemään vähän töitäkin sen eteen, että nämä uudet näkymät / suunnitelmat toteutuisivat...</i> • <i>mikä saisi tämän onnistumaan vaikka jokin jännittäisikin...</i> 	
<p><i>10. Sopiminen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>kuinka kauan meidän olisi hyvä jatkaa tästä puhumista... / milloin meidän olisi hyvä seuraavan kerran istua yhdessä</i> 	

<p><i>mieltämään tätä asiaa (voidaan nimetä "asiaksi" alkuperäinen pulma ja uusi näkymä TAI pelkästään uusi näkymä)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>•keiden kaikkien haluaisit osallistuvan tästä puhumiseen...</i> <i>•keiden haluat kuulevan tästä uudesta suunnitelmastasi ja siitä, miten olet ajatellut tulevissa tilanteissa / asioissa voivasi voittaa ne pulmat, joista alussa keskustelimme</i> <i>•miten toimimme jos suunnitelmat / unelmat / toiveet eivät toteutuisikaan...</i> 	
<p>11. Tarinan kirjoittaminen (jos on halua / tarvetta / ideaa...)</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• haluatko että näitä asioita kirjoitetaan omaan vihkoosi, jotta voit myöhemmin muistaa, kuinka onnistuit tässä asiassa...</i> <i>• annatko luvan kaikille ohjaajille (nimeetään kaikki) käyttää tätä vihkoa kanssasi..</i> <i>• sinun vihkosi... mitä haluat siihen kirjoitettavan...</i> <i>• saat itse päättää, käytetäänkö vihkoa tai muistiinpanoja joskus jossain muussa tilanteessa kun haluamme muistella, kuinka olet edistynyt näissä ongelma-asioissasi...</i> 	

